

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Факултет Педагогика

Катедра Дидактика

АВТОРЕФЕРАТ

на

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

**Образователни представления за усъвършенстване
публичната изява на ученици от начална училищна възраст**

*За присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по
професионално направление: 1.2. Педагогика, научна специалност „Теория
на възпитанието и дидактика (Анимация и образование)*

Докторант:

Евгения Роева

Научен ръководител:

проф. Д-р Радка Василева

СОФИЯ, 2021

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от разширен съвет на Катедра Дидактика, факултет по „Педагогика“ на Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, проведено на 14.09.2021 г.

Изследванията по дисертационния труд са направени в СУ „Св. Кл. Охридски“ .

Дисертацията се състои от увод, три глави, заключителна част, приложения и библиография, общо 311 страници:

Основен текст: 237 страници; 14 страници са библиография и 60 страници са приложения.

Библиография: 178 заглавия, от които 37 на латиница и 141 на кирилица;

Фигури: 16;

Научни публикации по темата: 7;

Доклади по темата: 4;

Участия в международни семинари по темата: 3.

Научно жури:

проф. д.ф.н. Янка Мерджанова

проф. Румен Рачев

проф. Любомир Гърбев

доц. д-р Бойчо Бойчев

Резервни членове:

доц. д-р Боряна Манова

доц. д-р Илиана Петкова

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на заседание на 14.12.2021г. от 13ч. Онлайн или Зала No1 на СУ „Св. Климент Охридски“.

Материалите по процедурата са на разположение на интересуващите се в кабинет No 57, етаж 3 в Ректората на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

УВОД – ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	4
ПЪРВА ГЛАВА: ПУБЛИЧНАТА ИЗЯВА НА УЧЕНИЦИ И ТЕОРЕТИЧЕСКАТА Й СВЪРЗАНОСТ С ОБРАЗОВАНИЕТО	8
ВТОРА ГЛАВА. АВТОРСКА ПОСТАНОВКА И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО. ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ, ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО. ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	15
<i>АВТОРСКА ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО .....</i>	<i>15</i>
<i>Подготвителен етап в постановката на изследването .....</i>	<i>16</i>
<i>Обучителен етап в постановката на изследването .....</i>	<i>23</i>
<i>Изследователски етап в постановката на изследването .....</i>	<i>25</i>
ЦЕЛ, ОБЕКТ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ВЪПРОСИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	27
<i>Цел на изследването. ....</i>	<i>27</i>
<i>ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ВЪПРОСИ .....</i>	<i>28</i>
ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	29
ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	31
<i>Участници в изследването .....</i>	<i>31</i>
<i>Операционализация на понятието за публичната изява .....</i>	<i>31</i>
<i>Профилни категории и индикатори регистриращи понятието за публична изява .....</i>	<i>31</i>
<i>Участници в изследването .....</i>	<i>31</i>
МЕТОДИ И ПРОЦЕДУРА НА ИЗСЛЕДВАНЕ	33
<i>Процедурата на изследването .....</i>	<i>33</i>
<i>Влизането в роля като профилна категория на публичната изява .....</i>	<i>37</i>
<i>Съдържателна профилна категория на публичната изява .....</i>	<i>40</i>
<i>Отношението към публиката като профилна категория на публичната изява .....</i>	<i>43</i>
<i>Афективни реакции на учениците по време на публичната изява .....</i>	<i>44</i>
ТРЕТА ГЛАВА: АНАЛИЗ НА ПОЛУЧЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ПУБЛИЧНАТА ИЗЯВА ЧРЕЗ РАНЖИРАНЕ НА ИНДИВИДУАЛНИЯ ПРОФИЛ НА УЧАСТНИЦИТЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНО ПРЕДСТАВЛЕНИЕ	46
<i>Първо: Резултатите от експертното оценяване и идентифицирането на индивидуалния профил на всеки един от участниците. ....</i>	<i>46</i>
<i>Второ: Резултатите от експертното ранжиране на участниците според индивидуалния профил, който ще даде представа за усъвършенстването на публичната изява на учениците от един училищен клас. ....</i>	<i>47</i>
<i>Трето: Резултатите, отнасящи се до установяване на промяната в нивата на удовлетвореност на учениците в резултат на участието им като изпълнители на публична изява посредством образователно представление .....</i>	<i>49</i>
<i>Обобщени изводи от изследването установени на основата на експертна оценка в няколко тура на публичната изява на всеки ученик и интервю, проведено преди и след индивидуална публична изява на всеки ученик: .....</i>	<i>50</i>
ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ:	52
НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА	53

УВОД – ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В настоящето изследване ще бъдат представени идеи и практики за осъществяването, обучението и усъвършенстването на публичната изява на учениците в училищна среда, които са идейно и практически свързани с подходи, които се използват в театъра. Ще бъде представена авторова концепция относно обучението в публична изява за ученици от начална училищна възраст, което може да се превърне в успешен и лесно приложим образователен формат, който да донесе ползи за усъвършенстването на уменията за публичната изява на учениците и обогатяването на професионалната компетентност на учителите с умения, основаващи се на театралното изкуството. Той ще бъде обоснован педагогически и представен като обучение, което може да се прилага от учители, които нямат специално или допълнително театрално образование.

В училищното обучение са известни множество и най-различни практики на планирано и осъществявано обучение в публична изява за ученици от различни училищни възрасти. Образователните системи изобилстват от сценични практики в училищна среда, в които се включват учениците посредством специално организирани уроци, неурочни или извънкласни дейности осъществявани с подкрепата и под ръководството на специално подготвени учители. Те обичайно се осъществяват с ученици от среден и горен курс и са насочени към развитие не само на личностните им умения като тези свързани с лидерството, сътрудничеството, влиятелността или междуличностното общуване, но по-конкретно с усъвършенстване на уменията им за презентация, комуникативните или предприемаческите им умения. Началното образование също включва в своя репертоар от сценични практики публичната изява на учениците. Почти всяко начално училище в Европа планира и осъществява подобна индивидуална изява на своите ученици на специално конструирана училищна сцена пред публика от родители, съученици и приятели на учениците. Тя обичайно е организирана по специфичен начин от всяко училище – като театрално представление, презентация на групови или индивидуални научни проекти ставащият все по-популярен напоследък групов *Performance*. Голяма част от учителите в Европа, Америка, Азия и Австралия са посещавали курсове в университетите по Образователна драма и театър и са с придобити умения за планиране и осъществяване на различни

Арт проекти в училищна среда. В систематиката от науки, по които се подготвят учителите за своята учителска правоспособност в България, театърът и неговите възможности се използват ограничено. Изкуството като теория и практика за образователни цели са по-скоро лично приеман професионален приоритет от някои вдъхновени за творческа работа учители. Артистичните им умения, както и уменията да осъществяват групови и индивидуални арт проекти с учениците не са поставени в периметъра на уменията, които са важни за учителите по време на подготовката и при упражняването на професията. Тази липса на специална компетентност ограничава възможността да се окаже професионална подкрепа на учениците в усъвършенстването на подобни умения, които учениците усвояват спонтанно и без професионално ръководена практика в училище. Става така, че много ученици се съмняват или въобще не познават своите възможности за самостоятелна публична изява поради факта, че никога не са били индивидуални изпълнители дори на импровизирана училищна сцена. У тях за дълго или завинаги се спотаяват необосновани страхове, които рефлектират върху желанието им да застанат пред познати или непознати хора и да представят своя гледна точка, да представят научна или гражданска позиция дори когато това е от изключителен интерес за тях. Безпокойствата са провокирани от много и различни за всяко дете фактори като например напрежението поради самото наличие на публика и това, че ги гледат; смущение от чуждото мнение, което се различава от тяхното; тревога за собствения им глас и дали звучат добре за другите; въпроси за това какво да правят с ръцете си по време на изпълнение на сцена или пред другите; съмнения в това достатъчно добри ли са като оратори и много други, които стопират желанието им не само да говорят пред публика, но дори и да застанат пред нея. Срамежливост, стеснителност, липса на обучение и ръководена от различни обучители практика са измежду многото различни причини, които са в основата на тези безпокойства, които се трансформират в отказ от публична изява.

Тази тематика е значима и актуална, защото няма платформа, която може да замени живата комуникация осъществявана посредством сензитивността на личният контакт, визуалността на присъствието, влиянието на харизмата, директното общуване и предаването на послания, мултисензорното усещане, чувствителността във взаимодействието чрез всички комуникативните канали.

Публичната изява и нейното успешно осъществяване се изследва, аргументира и прилага по различни начини от различни актьорски методологии и школи. Тя е част от образователен, поведенчески или сценичен репертоар, който учениците могат да

започнат да овладяват още по време на началното си училищно обучение. Този репертоар е изключително важен за деловия и личен успех на всеки човек. Обучението в използването на тези умения се разширява и обогатява в постигането на собствен стил. В най-добрите обучителни модели учениците се учат да оползотворяват заложените си и да развиват потенциала си. Когато обучаемите са в неформална обстановка, те са релаксирани, разказват забавни истории, които се харесват и от разказвача им. Същото правило може да се отнася с пълна сила и пред публика. Ако говорещият не смята, че духовитостта му е забавна, не може да се надява да достави удоволствие, което сам не изпитва. (Джанър, 2019:82).

В България все още няма традиции за публична изява на учениците, която да ги подготвя за изявите им в обществото и пред другите в извънучилищния живот. Този дефицит е изключително неблагоприятен и той не позволява на учениците да репетира в защитена среда важни свои умения. Училището може предоставяйки сцена за репетиция на уменията за публична изява на учениците да предостави форум за развитие на умения за живеене в обществото на хората, които умеят да споделят идеи за развитието въобще.

Ние ще представим идеи за обучението и представянето на различни публицистични, делови, научни или художествени идеи от учениците посредством специфична сценична публична изява. Във и чрез нея те от една страна ще я усъвършенстват като сценично изпълнение, а от друга ще постигат високи образователни цели. Тя ще е осъществена чрез обучение основано на тяхно последователно участие в поредица от образователни представления, в които те от зрители последователно и чрез специално организирано обучение се превръщат в изпълнители.

Публичната изява е синоним и на *културна изява*, която става все по-настоятелно важна за усвояване. В тази перспектива ще разглеждаме публичната изява като културна практика с важно значение за усвояването на компетентности в областта не само на говоренето, а на междуличностното общуване и развитието на личността на учениците. Училищното пространство и време позволяват да се провежда един от най-важните житейски експерименти - този да се общува с децата, позволявайки им да влизат в различни роли. Детето се нуждае от този експеримент и именно в общуването с учителя то започва да се превъплъщава ролево по един спокоен, професионално ориентиран и утвърждаван от учителя начин. Забелязан от всички изследователи феномен е този на приемането на различни роли от децата като автентични, като роли,

с които те сякаш се срастват, напълно идентифицирайки се с въображаеми субекти. Състояние на ролева принадлежност може да се нарече вживяването в определен образ, който действа в определен контекст и влияе върху определени събития. Увереността идва чрез изпълнението на много различни роли и освободеността да бъдат изпълнявани по различен начин. Така поведението става по-гъвкаво в унисон с различните идентичности, които се приемат при ролевите превъплъщения. (Петрова Д., 2011:126)

Ще приемаме в работата си, че колкото повече се упражнява определена структура на изказване, толкова по-лесно и спонтанно по време на говоренето ще може да се осигури канал, по който да се зареждаме с нови или близки на предварително планираните идеи и да правим импровизации, които да обогатяват изявата. За нас ще е важно с обучаемите да бъде работено за справяне с емоционални състояния като неувереност, притеснение, неспокойствие, нервност проявяващи се обичайно при публична изява. Важно е съдържанието на текста независимо дали се възпроизвежда или се интерпретира да отразява една или няколко добре познати или приети от говорещия идеи, които са предварително обмислени. Другият ракурс в работата ни ще се насочи към влизането в роля чрез театрални похвати, които ще помагат за това да се постигне емоция, която да е завладяваща за самия говорещ и за публиката.

Специална подготовка е необходима, когато предстои да се проведе бъдеща публична изява. В настоящето изследване се разработва проблема за ролята и значението на публичната изява и нейната свързаност с различни теории в научно-педагогически и театрален план, но и като проблем с важна практическа стойност основно в два аспекта: Първият се отнася до усъвършенстване на публичната изява на учениците по начин, който облекчава изявата им пред публика и ги насочва към използване на специфични театрални техники, които са успешни за тях самите и им вдъхват увереност в собствените сили и възможности. Докато по-рано се смяташе, че уменията за публична изява са въпрос на вроден талант, който човек или притежава или не, днес постепенно се налага един нов императив на съвременното динамично общество и на бъдещето, свързан с необходимостта от усъвършенстване на арт ориентираната презентационна компетентност и усъвършенстване на специфични арт умения за индивидуална публична изява. Вторият аспект включва специфични форми на приложение – например, в областта на образователната практика в училищна и

извънучилищна среда, която може да бъде подпомогната с идеи за ефективно обучение в индивидуална публична изява. Обучението на учители от различни предметни области и от началната образователна степен е една такава заслужаваща вниманието задача.

Изложението на настоящата работа е структурирано в три глави.

В **Глава I** се разглеждат теоретичните подходи към феномена “публична изява”, изясняват се същността и спецификата на публичната изява и се обосновава на теоретично равнище концептът арт публична изява в контекста на образователното представление.

Глава II е посветена на авторската постановка и дизайна на изследването.

В **Глава III** се представят, анализират и обобщават получените резултати.

ПЪРВА ГЛАВА: ПУБЛИЧНАТА ИЗЯВА НА УЧЕНИЦИ И ТЕОРЕТИЧЕСКАТА ѝ СВЪРЗАНОСТ С ОБРАЗОВАНИЕТО

Лао Дзь, китайският философ и учител, живял през бв. пр. Хр. говори за наличието на специална лична сила в класическото си произведение „Дао Дъ Дзин“, която ни вдъхновява за живот. Неговото описание на „Дъ“ е онази енергия, която стимулира човекът, притежаващ я да бъде в точния момент на правилното място и с правилната нагласа. По онова време китайците са възприемали „Дъ“ като енергия или нещо, което съществува, дори понякога като невидимо състояние във всеки един човек. Дейвид Шепард и Тад Джеймс (Шепард, Д, Т. Джеймс, 2010) споделят като интересно наблюдението, че ефективните учители и вдъхновяващите оратори са тези, които притежават подобна изключителна лична сила и енергия. Те приемат, че всеки, който работи върху усъвършенстването на публичната си изява, може да придобие постепенно такава енергия и лична сила. Умението да се правят успешни публични изяви не е просто „люксово и разточително занимание“, хората притежават повече въздействие и мощ от колкото се предполага, това е инвестиция в бъдещето, това е основно бизнес умение, достигащо все по-голямо значение. В този технологичен век, общуването лице в лице остава най-предпочитаното средство за обучение, разбирателство, споделяне на идеи и проникателност. (Шепард Д, Джеймс Т. 2010:7) В

обучението се планират и прилагат различни видове презентации, всяка от които е с различна цел и затова е необходимо да се владеят от обучаваните. Поставянето на целите в представянето им ясно и точно още в началото обичайно се свързва с желан краен резултат. В педагогиката се използва терминът таксономия и „тя представлява класификация в йерархическа подредба, от гръцки *taxis*- строй, подредба; *nomos* – закон).“ През 1956 г. Бенджамин Блум публикува таксономия на образователните цели за познавателната дейност, която се оказва изключително ценна за планиране и осъществяване на точно и добре обмислени цели. В публичната изява и нейната подготовка поставянето на цели също протича по йерархията на таксономията на Б.Блум. Работата със съдържанието ѝ е работа с текст, състоящ се от информация, който ще се превърне в послания, които ще се предават на публиката, за да ѝ въздействат по избран от изпълнителя начин. За да се предаде всяко послание е необходимо да се познава като фактическо знание т.е на информационно ниво или ниво знание по таксономията Б. Блуум; да се разбира като различно от сходните му (второ ниво- разбиране); да може да се представи на публиката, да се анализира в детайлите му (анализ) и да се достигне до интересен, различен синтез върху основата, на който публиката да може да достигне до ниво Оценка. Изпълнителят е готов за публична изява тогава, когато може да е критик на онова, което представя, за да бъде подготвен за публиката, която може да задава множество допълнителни и уточняващи смисъла въпроси т.е вече се работи на ниво Оценка, което е най- високото когнитивно ниво. Обучавайки учениците в публична изява учителят преминава през всички нива на когнитивната йерархия на Б.Блум т.е с увереност може да се твърди, че обучението в публична изява е високорангово обучение т.е. обучение от високите когнитивни нива, което е цел на всяка образователна система целяща високо качество на обучението. *Учители и публична изява*. Арт анимационният образователен подход, разработен от Р. Василева (Василева Р., 2020) определя и съществуването на типични поведения на учителя, който влизайки в роля подпомага развитието от една страна на собствената си професионална изява, но и демонстрира образци за такава на учениците, с които работи в различни театрални формати. Ще представим и коментираме важните от тях (по Василева Р., 2020), които със своята изключителна

характерност в училищна среда понякога са стимул, а в други случаи препятствие пред учениците за усъвършенстването на публичната им изява : Характерно поведение на учителя е например това, че при взаимодействието с деца типичната нагласа е да се отнася към тях върху основата на предварително формирано знание, което вече е формирано у тях по отношение както на знанията на децата, така и на техните чувства и предполагаемо поведение. По скоро по изключение възрастните се интересуват от уникалните чувства на децата, от мислите им или от особените възприятия, които те имат за света. Училищното пространство и време може да бъде умело използвано точно за *навлизане във вътрешния свят на децата*. Утвърждава се идеята, че отказът на учителите от множеството лични социални нагласи, които са формирали предварително за децата, ще даде поле за тяхна изява и натрупване на знание, което е изключително полезно.(пак там) Приемайки различни роли участниците в различни театрални формати могат да разкажат за страховете си, за очакванията си, за собствените си преживявания, за самостоятелно създадените от тях образи. Красотата и важността им са огромни и учителите, които искат да постигнат забележителни резултати не само по отношение на дейности, в които въвличат децата, но и по отношение на *формирането на тяхната социална компетентност*, трябва да овладеят подход, който дава възможност на детето свободно да асоциира, избира варианти на поведение и вербализира своите мисли. (пак там) Когато децата влизат в определена роля, те могат да я представят така както я възприемат, само ако им бъде разрешено от учителя. Ако той се стреми да им наложи своя представа за ролята, то той възпрепятства един важен процес на социално споделяне. Ако обаче подпомогне детето да направи самостоятелни и особени, нетипични характеристики на образите, да се идентифицира с някои, а други да отхвърли, то са постигнати много по-важни задачи от тези на формалното общуване с неговите изисквания за стереотипно формирано поведение. На практика това може да се постигне като учителят проявява *заинтересован интерес към идеите на децата*. Не ги прекъсва, а изчаква тяхната спонтанна реакция да се развие в определена от тях посока. Може да си позволи да я украси с някой детайл, който да не променя посочената образна траектория, а напротив-умерено да я обогатява. Обсъждането на образа може да се насочва към теми

за любимите неща, истории, ситуации, други образи, обрати и конфликти. (пак там) Когато предприема такова игрово общуване, драма учителят според Василева, създава атмосфера, в която да се разгръща игровия потенциал на децата, но и да се *развиват говорните, респективно уменията за публична изява на обучаваните*. В образователна драма и театралните техники включвани в обучението усъвършенстването на артистичността на децата не е във фокуса на целите на учителя. Има случаи, в които децата пресъздавайки роли се изживяват като актьори и много често се интересуват и питат учителите си дали са добри или лоши като изпълнители на тези роли, в които влизат. Отговорът на този въпрос не е свързан с актьорската техника или нещо друго, а обикновено с желанието на ученика да бъде приет и одобряван. Цялата атмосфера по време на ролевата игра потвърждава този прием с това, че когато децата пресъздават образи и съчиняват истории, учителят не ги критикува, не бърза, не ги иронизира или непрекъснато поправя поведението, мислите и изразът на чувствата им. Той ги разбира, интересно и забавно му е и е истински доволен от самото общуване. (пак там). Добрите комуникативни умения на учителя са ключът към въвличането на учениците в учебния процес. (Catt, Miller, 1999). Под добри комуникативни умения в случая се разбира учителят да може умело да конструира и предаде посланието си, което е съобразено с контекста на взаимодействие и с аудиторията. В изследване на Грюненвалд и Акерман (Gruenenwald & Ackerman 1986, цит. по Duffy et al. 2002) учениците посочват добрите комуникативни умения на учителя и добрата комуникация изобщо като определящ фактор за качеството на полученото образование, докато учителите поставят на първо място доброто владение на предмета.“ (Петрова, 2012: 125)

В публичната изява индивидът се намира в една много близка до реалната ситуация от ежедневните му ситуации и той се стареа да се представя в нея адекватно на очакванията на публиката. Гофман говори за това, че се използват не само вербални символи или техни заместители, но и действия, които дефинират една специфична ситуация, в която актьорът желае да го възприема случайната или нарочно организираната публика. Той се научава да се представя в роли като тази на

„идеалния“, „грижливия и благоразумния“ или като „местния“ и използва два плана, които са типични за сцената- преден и заден. В предния са онези характеристики на ролята, които иска да осветли, а в задния – зад кулисите, са онези, които управляват видимата предна част- сценичната. „Тезата за маските, които си поставяме, и ролите, с които се представяме, е със силно присъствие в постмодерните анализи на индивидуализацията.“ (Върбанова, С. 2021: 61) Публичната изява предоставя една възможност да бъдат изпробвани различни маски за различни роли в търсене на онази роля или набор от роли, които в най-голяма степен ще подпомогнат откриването на собствената индивидуалност.

Влизането в роля и публичната изява на учениците. Публичната изява, в която ученикът влиза в роля стартира задействане на познавателния и афективен потенциал на участниците по специфичен начин. Този старт се задейства или като искане от страна на водещия, като приемане на роля, формирана в резултат на групово обсъждане на участниците в определено занятие или като самостоятелен избор на ролево решение и неговото изпълнение. Какви са очакванията от изиграването на приетата роля по време на публична изява: Ролево влизане от типа *“Представям образа такъв, какъвто мисля или зная, че е... ”*. Това влизане е на равнището на познанието ни за определен персонаж. Например, ако участник трябва да влезе в ролята научен, клоун или журналист, той ще представи идеи от собствената си представа за това как изглежда, как се държи, какво чувства той като емигрант. Ролево влизане *” Представям образа едновременно като себе си и като друг... ”*. Подобно влизането в роля се задейства като на ученика се предоставят някои стимули като снимка на персонажа, филмов етюд или музика, която може да се свърже с него. В тези случаи учениците са провокирани да сътворяват образи, които се изграждат върху афективна основа. Ролевото влизане като *“Действам като свършено различен персонаж... ”* е състояние от изключително значение за обучителното ролево влизане, защото учениците са изразители на собствената си позиция, но в ситуацията и през действията на въображаеми други хора. Те действат като ролеви импровизатори и интерпретират на съдържателно ниво.

Обучението в интерпретация започва да заема все по-голямо място в образователните системи и модели. Формата на подобен тип обучение е най-различна. Преобладават модели на обучение, които са игрови, тренингови или рефлексивно ориентирани. При тяхното планиране и осъществяване се предвиждат специални компоненти свързани с интерпретирането. В педагогиката са се формирали различни мнения относно това как да бъде организиран обучителния процес така, че да се гарантира ефективността на включения в него интерпретаторски компонент. Някои са на мнение, че формираните мнения, нагласи, отношение, мотивация предхождат действието, докато други са на противното, а то е в синхрон с оценката на Дж. Брунер, че „По-вероятно е, като действате, да предизвикате в себе си чувство, отколкото чувствайки, да преминете към действие.“ (Bruner, 1974: 24) Тази теза вдъхновява организаторите на различни модели обучение да стимулират обучаемите към включване в различни дейности по образец, инструкция, подражателни техники, приложни стратегии и чак след това да ги фокусират върху интерпретирането.

Учениците и речите. Учителите, които всекидневно говорят с учениците и ги учат на това как да говорят като техни образци, модели, инструктори или критици се нуждаят от действен и ефективен обучителен модел, които да включат в работата си и в собственото си развитие като ретори. Защо да не е на основата на театъра и образователната драма, които имат доказано обучително въздействие в областта на повишаване на реторическата култура на хората от различни професионални области, използващи риторични умения и компетентност за успешното си функциониране.(виж по подробно Роева 2020) Уменията за публично говорене са полезни умения за училищната работа, която наподобява работата на всяко друго място, където се налага да влияем върху други хора и да ги убеждаваме в различни от техните идеи. Уорън Бъфет (го нарича най-важното умение, което можем да се научим, за да напредваме в кариерата.) Той дава някои основни стъпки за овладяване на най-мощното оръжие, ако желаем да внесем промяна в света, в който живеем. С тези свои инструкции, които ще реферираме и представим накратко, той става изключително популярен в областта на

убеждаващото публично, бизнес ориентирано говорене, което се използва в обучението на водещи университети в света.

В „Поетика“ или „ За поетическото изкуство“, която е написана в 4 в. пр. Хр., Аристотел поставя зрелището на последно място сред необходимите компоненти на трагедията. Историята обаче сякаш остава глуха за гения от Древна Гърция и в доста периоди зрелищността е тази, която привлича публиката в театрите. Това се случва през Ренесанса заради развитието на архитектурата и подема в изобразителното изкуство, които повлияват и в театъра. За втори път се случва в подобни огромни размери с напредването на техниката и технологиите в 19 век, които осветяват сцената с електричество, светлинни ефекти и всякакви машинарии, които въртят сценичното пространство така, както се трансформират нашите светове в сънищата или фантазиите ни. Доминацията през 17 век на композиторите, музикантите и танцьорите довела до създаването на два нови жанра като операта и балетът.

В същината на театъра обаче конкуренцията между текста и ролята, между драматурга и актьора запазва своята претенция на основна дилема. Защитниците на драматурга имат в своя дневник за пледоария имена като тези на древногръцките Есхил и Аристофан, но и на съвременни автори като Шекспир, Ибсен, Чехов, Шоу, О'Нийл или Бекет. И наистина е трудно да се оспори тезата, че пиесата не е особено важна. Именно Шекспир в своята пиеса Хамлет чрез героя си казва: „ Пиесата е тъкмо нещото, което ще ми свърши работа!“. Но...как да приемем тогава пантомимата или съвременния пърформанс, които са лишени от текстовост, а могат да задържат вниманието на зрителя за времето на една цяла театрална пиеса. Трупите на *Commedia dell Arte* , които завладели площадите на градовете и дворците на владетелите през 17 и 18 век използвали съвсем кратки сюжетни схеми и актьорите непрекъснато импровизирали подтиквани от публиката към нови и нови диалози между традиционните герои. Днес отново има възраждане на импровизационната, интерактивно ориентирана театралност, в която има поне два вида единство. Първото е в т.нар. „фринджови“ групи, в които актьори и автори работят съвместно. Второто

единство, макар и спонтанно провокирано е това между публиката и актьорите, които досътворяват сценичната фабула.

Съперничеството между автори (драматурзи, сценаристи, текстописци и др.) и актьорите подхранва създаването на няколко различни прототипа театър. Някои от тях ние откриваме като свързани на теоретично и приложно ниво пряко с компонентите на публичната изява така, както ние я проектираме като подготовка и изпълнение, които ще доведат до нейното усъвършенстване. Това са *Commedia dell Arte* като основа, която очертава перспективата на отвъд натуралистичния театър; *Стенд-ъп комедията* като проекция на монологичното представление, основано на споделени с публиката лични преживявания; *Импровизационният театър*, който се конструира върху импровизаторските умения на актьорите, които са доведени до техническо и процесуално съвършенство; *Документалният театър*, основан върху автентичността на текстовете, които водят зрителя към преосмисляне, промяна и просветление и *Образователен театър*, който съчетава актьорската игра и историите, основани на научна информация, които водят зрителите към постигане на високи когнитивни и афективни образователни цели.

ВТОРА ГЛАВА. АВТОРСКА ПОСТАНОВКА И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО. ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ, ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО. ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Авторска постановка на изследването

Непосредствен *предмет* на нашето изследване е усъвършенстването на публичната изява на учениците в един училищен клас, която е под формата на говорене по определена тема. Важно е да отбележим, че тя не предполага вземане на някакво групово или индивидуално решение от публиката като резултат от нейното изпълнение. Тя е планирана и осъществявана с цел да даде форум на всяко дете от един ученически клас и то да може да представи пред съучениците си по избран от него начин текст, който му е зададен предварително и съдържа информация от документално-научен порядък.

В изследването се акцентира върху идеята, че личното участие на учениците в образователни представления и краткосрочно обучение посредством театрални техники ще направят публичната им изява желана и ще стимулират нейното усъвършенстване. Конкретните ни допускания са свързани с убедеността ни, че ако научим учениците да влизат в роля когато говорят публично и като трансформират научните текстове в своеобразни сценарии, които да следват, то тогава ще ги подпомогнем да се чувстват по-спокойни, уверени и защитени. Ролите и сценариите ще релаксират учениците като снемат част от естественото напрежение при говоренето пред публика у всеки, което може да се получи заради очакването да се представят на лично равнище, което може да е смущаващо за голяма част от учениците. Когато им е предложен модел на представяне чрез театрално изградена роля и сценарий, които да изпълнят като актьори биха се справили по-уверено и с по-голяма радост отколкото в ситуация на лично представяне. Образователните представления включват учениците в ролева и сценарийно формирана контекстуалност, която усъвършенства публичната изява на учениците като направи ролево импровизационно и съдържателно интерпретационно ориентирана. Конструктивното отношение към публиката допълнително обогатява характеристиките на публичната изява на учениците. Повишават се и нивата в показателите на афективните реакции на учениците като радост, задоволство и желание за публична изява.

Затова е необходимо да представим накратко проблема, свързан с публичната изява проектирана, планирана, насочвана и обучавана чрез образователни представления, особеностите на монологичното образователно представление и начините, по които то се представя пред публика от един ученик като негова индивидуална публична изява.

Подготвителен етап в постановката на изследването

Първа фаза на подготвителния етап: Учениците като публика и тяхното участие на сцената в театрални задачи и етюди

Като първа фаза в подготвителния етап от подготовката на учениците за публична изява, който може да бъде определен и като подготвителен за самото изследване е участието им в образователни представления на „Образователен театър“. Чрез неговото осъществяване учениците участват в интерактивно образователно представление с планирана дискуссионно-аналитична част. Този компонент предполага включване на учениците по време на протичането на пиесата. Когато е групово включването, всички зрители правят нещо заедно като част от действието в спектакъла

(ще го наричаме групово интеракция). Когато е индивидуално, тогава всеки влиза в специфична роля и я изиграва така, както си я представя или в зависимост от това каква актьорска задача е получил. В изпълнението на интерактивния компонент учениците използват сценични костюми или само някои елементи от костюмите. Пример: Учениците инсценират съд, пред който се явяват двама клиенти и техните адвокати. Избира се съдия, който ще вземе решение кой ще спечели дело по проблем, свързан с авторско право. На сцената трима ученици влизат в ролята на клиенти и на съдия. Публиката по време на тази интеракция е публика на съдебното заседание и също взема участие във вземането на решение, като гласува за един от клиентите. Съдията взема решение сам..“ (по Василева Р., 2014)

В образователните спектакли се използват интерактивни подходи и се стимулира спонтанното участие на учениците, за което те не са предварително обучавани.

Тази ролево нюансирана интерактивност прави представлението, от една страна, с предварително замислено развитие, но и с вградени импровизационни елементи, които не разрушават структурата на представлението, но я нюансират в зависимост от включването на зрителите. Планираните включвания по време на процеса на представяне са няколко. Тези включвания подпомагат усъвършенстването на публичната изява на учениците по няколко причини, а те са:

- Актьорите инструктират учениците за това какви варианти са възможни за действително приложение на избран от тях ролеви модел на сцената;
- Актьорите започват демонстрация на определено действие, което учениците могат да продължат по оригинален ролеви начин;
- Учениците имат възможност да направят всяко ролево влизане първо чрез репетиция, а впоследствие да го изпълнят в своята завършеност, което стимулира създаването на много варианти и по този начин усъвършенства ролевото влизане на учениците в образи.
- Учениците могат да възпроизведат реплики на героите и ролите, които представят, но са стимулирани и да променят тези реплики т.е. да интерпретират част от сценария.

Всяко образователно представление на Образователен театър завършва като зрителите имат възможност да споделят, обсъдят и разсъждават върху повдигнатите в представлението или от тях самите въпроси и проблеми. Споделянето не означава търсене на единно мнение. Неговата цел е всеки зрител, който желае да вземе участие, да има възможност да изкаже своето мнение, и то да бъде чуто от всички. Това участие

на децата в обсъждането е друга характерна публична изява, която те осъществяват в групи, които имат вече споделена история като публика и като изпълнители. Посредством групова интерпретация и рефлексия се насочват към различни обобщения свързани с търсене на решение на проблеми, обсъждат участието си и откриват смисъл в обучението, което ги включва в процеса си като създатели на идеи.

Втора фаза на подготвителния етап:

Учениците като училищен клас се трансформират в театрален екип, който под ръководството на актьори и студенти продуцира образователна пиеса.

Училищният театър е един различен свят в пространството на театрално-образователните прототипи. Всяка епоха има свое отношение към театъра и неговото предназначение. В настоящите реалности училищният театър има нужда да бъде преди всичко пространство на младите хора, които прекарват голяма част от времето си в училищна среда. Когато правят училищен театър те са и актьори, и режисьори, избират и изработват сами костюми и декори, модернизират и осъвременяват пиесата, дори тя да е създадена преди десетилетия. Участието в театрални пиеси подпомага и създава съчетание от качества, нужни за развитието на учениците като:

- Работа в екип;
- Развитие на въображението и креативността;
- Въздействие върху самоконтрола на участващите;
- Развитие на наблюдателността към партньорите и обстановката;
- Развитие на памет, логичност на мисълта и действията;
- Развитие на любознателност;
- Интерес към литературата, драматургичните текстове и общуването чрез/с художествени, документално-публицистични и научни текстове.

За целите на изследването беше продуцирано (планирано, подготвено и представено) образователно представление с целия клас.

Този формат предполага поставяне на една пиеса и нейното изиграване пред публика от други ученици. Работата по поставянето на образователна пиеса е във време, което е планирано предварително, обичайно извън часовете за задължителна подготовка. Професионални актьори и студенти от специалностите „Педагогика“ и

„Неформално образование“ на Софийския университет работят в продължение на два месеца с целия клас. Тази работа е свързана с поставянето на пиеси, които имат образователно съдържание. В тяхното поставяне се включват всички ученици, следвайки модела на образователна драма в училище на Р. Василева. (Василева, 2014). Някои от учениците приемат роли, други работят по конструирането на сцена и сценични материали, трети изработват костюми или подготвят музикалното оформление. Има организатори и такива, които популяризират представлението чрез социалните мрежи и чрез подходяща реклама в училище. Изработват се покани, билети, плакати. Учителят в роля, който ще използва училищен театър в учебния процес, е желателно да бъде запознат с основните нормативни правила и естетически принципи в театралното изкуство. Училищният театър не е пространство за професионални актьори, това е реалия, в която учениците преоткриват потенциала си, разгръщат таланта си, осъществяват „своето бягство“ от ежедневието и рутината на престоя в клас, времето прекарано на сцената е празник. Учебният процес се провежда със забавление, но и с дисциплина. Тази нова саморефлексия, съпровожда ново самочувствие, увереност в собствените способности, развива комуникативните и артистичните способности. Вторичните резултати са желанието за публична изява, желанието за четене, нови знания, изграждане на нова естетика към света, повишаване на успеха и интерес към актьорското майсторство.

За да „влезе в роля“, учителя в технологична епоха на XXI в., приема работата си като работа на спонтанен творец т.е. театрал, който няма специална подготовка.

Етапите по изграждане на пиесата, отговарят на тези в професионалния театър. Творческата работа с учениците от един училищен клас от началното училище е наситен в когнитивно, емоционално и психо- физическо отношение процес. Груповата им работа по изработването на декорите, костюмите; подбора и възпроизвеждането на музика за представлението; конструирането на сценично осветление; организацията на залата като публична среда и самото изиграване на пиесата на сцената – цялата тази съвкупност е изключително изживяване, което остава в емоционалната им памет. В процеса на работа се случват промени в цялостното усещане на обучаемите за това да се запомни всичко, което е ярко, често нетипично, но особено значимо за самото дете в конкретния момент, т.е. онова, което по някакъв начин е свързано с възникващите в съзнанието му асоциации и очаквания обусловени от опита. (Роева 2019)

Учениците са стимулирани в хода на създаването на нови образи и драматични взаимодействия в образователната пиеса да правят и споделят с другите съждения за тях, основани на личния опит. Наблюдението и разговорите с учениците, родителите и учителите им разкриват промени в отношението към участието им, а именно: увеличаване на активността и отговорността към груповата работа по време на репетициите и груповата публична изява от страна на учениците. Родителите и учителите наблюдават и споделят, и за устойчива промяна в отношението към театъра, училището и личния принос на учениците.

Форматът Училищен театър спомага за освобождаването на много поведенчески задръжки и скованост, но и подхранва изразяването на смела позиция по даден проблем, отговорно отношение към груповата работа и формиране на лични позиции. „Децата обичат предизвикателствата и когато те са поставени по позитивен за тях начин и с необходимото поощрение, учениците са склонни да изпробват силите си“ (Кларк, Р., 2013:78.). Стандартният начин на мислене и проблемите на самонаблюдението могат да бъдат наблюдавани във всяка класна стая. От особена важност е „креативността у учениците да бъде стимулирана и канализирана във форми, които укрепват тяхната изява.“ (Kaplan, E. W., 1995) Иновативните неформални образователни практики в тази насока поставят акцент върху насърчаването на творческото и критическото мислене у учениците, формирането на компетентности за адекватно вписване и активно участие на обучаваните в съвременните общества. (Николова, 2014: 69). Училищен театър с учениците, които са включени в изследването поощрява споделянето, различните интерпретации и импровизациите в ролевото влизане.

За да изглежда една сцена от образователно или друго представление на ниво, една от основните стъпки е създаване на мизансцен. Мизансцен(а) означава специфичното подреждане по определен начин на декори, мебели, предмети и актьори на сцената в даден момент от представлението. След като всички участници в театралният процес са разположени в мизансцен продължава построяването на сценичното действие с овладяване на сценичното пространство. Изграждането на мизансцен се създава в зависимост от взаимоотношенията, които се определят по съдържанието на текст (пиесата) или поставените от режисьора актьорски задачи (сценично действие). След овладяване на опорните точки на мизансцена идва ред на

специално създадените за училищното представление, сценография, театрални костюм, грим, прически, които ще ги подпомогнат за влизането в роли.

За учениците, този етап е много интересен, защото се наблюдава приспособяването им към новите изразни средства. За да може да вникне в ролята, съществува подход от вън на вътре, които представлява практика, при която участника в драматургичното действие първо се опитва да заприлича на героя чрез костюм, походка, външни белези и след това навлиза в нови, типични за героя емоционални състояния.

Музиката, също е съществен елемент от сценичните представления, като в зависимост от конкретния театрален жанр, към който постановките или представленията попадат, тя има различно влияние върху тях. Съществува определение за театралната музика, която специално се подбира или композира за всяко представление и е изключително важна в изграждане на действието. Музиката се възприема първо на сензитивно ниво от слуховите органи, но има способността да предизвиква появата на различни образи и чувства у зрителя. Нейното присъствие не трябва да се подценява.

Театърът и в частност училищният театър развиват различни умения у учениците. В нашия изследователския фокус са уменията свързани с това учениците да използват въображението и вниманието си в създаването на образи, които да изиграят като роли в постановка, която да представят публично. Ролята е тази, която релаксира, но и катализира тяхното лично представяне. Затова е от изключително значение как ще бъде аргументирано влизането в роля за учениците. В системата на Станиславски всичко е реално и работата се подчинява на принципа на етюдите, като всеки етюд в същността си, според него съдържа импровизиране. Често механичната актьорска игра, която се представя като външна изпреварва вътрешното преживяване. Импровизирането се отделя от реалността и заживява в образа представяйки го чрез свои механизми. За да се спре това безсмислено плъзгане по повърхността на ролята, според Станиславски, инициативата трябва да се даде на интуицията и на чувствата, които позволяват на актьора да влезе в ролята и да я изпълни със съдържание. Други театрални анализатори на актьорска игра, обаче, залагат на импровизаторската техничност повече отколкото на съблюдаването на принципите на реализма и подражанието. За тях театърът не е действителния живот, а само негова сценична проекция и зрителят иска да види образите по един абсолютно различен от житейския начин в ролите на актьорите. В образователните постановки ние инструктирахме

учениците към повече техничност в изпълнението на ролите. Според нас тя стимулира повече малките ученици към действеност, отколкото търсенето на натуралистично вживяване и обективност, посредством които да се наподобяват житейските ситуации. Измисляхме заедно образи и роли, които да представят основните идеи в пиесата убедително за публиката и за самите изпълнители. Учениците влизаха в тези измислени роли с лекота и удоволствие, защото заживяваха в един нов свят, наситен с фантазни образи, които те харесват, разбират и с удоволствие представят. Сътворяваха и реплики, които да представят тези образи убедително, но и интересно. Така етюдите заживяваха свой живот, в който сериозността и чувството за хумор се намират в хармония. Тази игрова атмосфера релаксира и активизира с енергията и ускорената динамика в контекста участието на учениците. В училищния театър, като трансмисия на театъра въобще, създаването на специфична атмосфера на сцената гарантира и онзи познавателен и афективен пренос към откриването на света по различен начин. Стимулира се развитието на различни трансверсални умения, които проправят пътя на ученика към осъзнаване на ролята като способ за откриване на света по различен начин. Обучаемите, умеещи да ценят атмосферата на сцената започват да я търсят и в собствения си живот. Всеки град, всяка улица, къща, стая започват да имат за тях своя собствена атмосфера. Ученикът актьор открива как когато е в роля и усеща атмосферата на мястото, на което се развива действието, се държи различно. По един начин влиза той в библиотеката, в болницата, в катедрала, и по съвсем друг начин в шумен ресторант, в хотел, в музей. Той като един специално конструиран и чувствителен организъм от нов тип, започва да възприема обкръжаващата го атмосфера и да я слуша като музика. Тя променя за него тази мелодия и я прави ту мрачна и тъмна, ту пълна с надежда и радост. Познатият му пейзаж „звучи“ за него по друг начин в атмосферата на свежото пролетно утро или в проливен дъжд и гръмотевици. Посредством това ново озвучаване той научава много нови неща, обогатява чувствителността си и открива у себе си нови творчески пориви. Режисьорът Деклан Донеланд в своята книга „Актьорът и мишената“ пише, че актьорската игра е загадка, както и театъра. „Събираме се в едно общо пространство и се разделяме на две групи, където едната група играе случки на другата. Не познаваме общество без подобни ритуали, а и често те са сърцевината на много култури. В човешкото общество има постоянна необходимост да се наблюдават изиграни репрезентации-от телевизионните сапунени опери до древногръцката трагедия. Театърът не само е пространство в буквалния смисъл на думата, но и място където мечтаем заедно; той не

е просто сграда, а и пространство- едновременно въображаемо и колективно. Театърът ни дава една сигурна рамка, в която можем да изучаваме опасни и крайни ситуации в спокойната атмосфера на фантазията и подкрепата на хората наоколо. Дори и всички театрални сгради да бяха сринати със земята, театърът пак би оцелял, защото гладът у всеки един от нас да играе и да бъде свидетел на играта на другите ни е вроден. Ние режисираме, играем и ставаме свидетели на чуждите мечти, за да можем да общуваме със самите себе си през нощта. Театърът не може да умре преди и последната мечта да бъде помечтана.“ (Доннеланд 2008:9) Училищен театър дава шанс за развитие и на физически умения. „Тренировката беше обща – всички правеха едни и същи упражнения, в едно и също темпо и по един и същи начин, с времето разбрахме, че ритъмът е различен на всеки отделен човек – някои имат бърз, други – бавен ритъм, и затова започнахме да говорим за органичен ритъм, както при пулса на човешкото сърце – персонализиран, индивидуален ритъм; така упражненията, които разработвахме, макар и да оставаха същите, променяха своето значение.”(Барба, 1981: 74) И както казва Гротовски – „няма невъзможни неща, защото невъзможното се разделя на малки възможни парченца (или късчета) и като се слепят, се стига до възможното, стига да го поискаш истински.” (Гротовски ,1984:2)

С учениците от 3- е клас на 105то училище беше поставена малката образователна пиеса (Short Educational Play) със заглавие: *Сивите хора*. Представена беше три пъти: веднъж пред публика от актьори, студенти и учители от училището, втори път пред други два класа от същото училище и трети път пред родителите на учениците. (Приложение : Снимки от училищен театър с ученици от 3 е клас)

Обучителен етап в постановката на изследването

Специално подбрани театрални техники са в основата на организираното обучение на учениците в публична изява. Идеята е учениците да могат да направят сами монологично образователно представление, което да е тяхна уникална публична изява като имат конструктивно отношение към публиката. В процеса на нейното осъществяване се очаква те да влязат в роля имитирайки или импровизирайки различни образи и да представят текста като сценарий, в който следват точно автора или интерпретират предложения авторов текст.

Краткосрочно пост- драматично обучение

За изпълнението на този етап се организира краткосрочно обучение (от шест академични часа- два пъти по три часа), което има за цел да усъвършенства публичната изява на учениците като ги включи в изпълнението на специално подбрани театрални техники, които да ги подготвят за успешна и индивидуално характерна изява пред публика. Когато обосноваваме идеята за обучение в умения за публична изява ще имаме като концептуална основа теорията и модел на обучение създаден от Дж. Брунер. Той се основава на предположението, че ние се учим най-добре, когато преминем от конкретното към абстрактното преминавайки през тристепенен процес: Първо е ученето с „Модели и образи“, второ е „Практическото действие“, след това е учениците трансформират „Това, което научих на свой език“. (Брунер Дж. 1977.) По време на така организираното обучение учениците постоянно придобиват нови знания, докато учителите осигуряват внимателно структурирани насоки по пътя.

Брунер предлага използването на т.нар. от него спирална програма, в която учителите прилагат предварително конструирано като обучителен инструмент когнитивно скеле. Терминът когнитивно скеле също е предложен от Дж. Брунер и учителите го прилагат в обучението като структурират дейности, базирани на съществуващите знания на учениците и по точно определен начин, който им помага да постигнат желан резултат. Днес, четвърти и осми клас на Сингапур са най-добрите в света както по математика, така и по природни науки, а учебната програма по математика в Сингапур се копира от преподаватели от цял свят. Джером Брунер е роден сляп в Ню Йорк през 1915 г. Когато става на две години благодарение на съвременната медицина лекарите възстановяват зрението му. По-късно той сякаш връща услугата, като става пионер в когнитивното развитие. Той вярва, че „всеки предмет може да бъде преподаван в интелектуална форма на всяко дете на всеки етап от развитието му.“ По неговия модел ние се опитахме и осъществихме обучение в публична изява чрез театрални техники, които са в основата и на образователните представления.

С учениците са проведени шест занятия, които протичат по специално организиран начин. (Приложение : Примерно занятие с учениците като етап от обучението им в публична изява.) Ще бъде описано как учениците от 3Е клас на 105-то училище работиха заедно с професионален актьор:

1. Наблюдават играта на актьор когато влиза в роля и възпроизвежда точно образ, който е описан от автора на текста. Актьорът изиграва същата роля като непрекъснато импровизира.
2. Учениците влизат в избрана от тях роля при изпълнението на своята публична изява по избран от тях начин- като я възпроизвеждат точно и като импровизират;
3. Актьорите първо пресъздават точно текстове, които са предназначени за публична изява. След това представят същите текстове като ги интерпретират.
4. Учениците споделят избрани от тях идеи по предварително обсъдени текстове за публичната си изява и ги споделят публично; Опитват да ги групират, изолират ненужното, добавят свои идеи и ги представят пред другите.
5. Актьор изиграва различни начини на конструктивно и неконструктивно отношение към публиката.
6. Учениците избират конструктивни начини на отношение към публиката и ги представят с телата си като жестове и думи.

Това обучение очакваме да активизира учениците и те да се самопровокират да достигнат до върха на собствената си представа за добро публично представяне чрез индивидуална публична изява. Приложение : Техники за влизане в роля и работа с текст; Приложение: Конструктивно отношение с публиката

Изследователски етап в постановката на изследването

Относно проучването на предметът на изследването също приемаме няколко допускания, които съставят основата на теоретичната и изследователска концептуалност, а именно:

- ✓ Индивидуалната публична изява на всеки ученик става предмет на специален изследователски интерес;
- ✓ Груповият регистър (ранжиране на учениците по профили на публичната изява), съставен и структуриран от всички индивидуални публични изяви също е в предмета на изследователския интерес;
- ✓ Усъвършенстването на публичната изява на учениците от един училищен клас в училищна среда се разглежда като предмет на изследване чрез специфична теоретико-изследователска концепция, основана на уникалното за всеки ученик влизане в роля, работата на всеки с едно и също съдържание на текста по различен начин и връзката на

всеки ученик с публиката, дефинирана предварително като конструктивна или неконструктивна.

Индивидуалната публична изява чрез монологично представяне ще бъде изследвана на основата на три критерия – специфично влизане в роля на ученика, специфично използване на текста и отношение към публиката.

На класа е поставена както групова цел така и индивидуални цели. Под *групова цел* се разбира онази конкретна цел, която може да мотивира учениците да се стремят да я постигнат заради успеха на цялата група. Необходимо е груповите цели да бъдат постижими, но и предизвикателни. Груповите цели е важно да са приети от всички членове на групата като по този начин се мотивира и индивидуалното участие на всеки. В нашето същинско изследване целите са външно зададени и обвързани с представянето на значим проблем – какво е необходимо да се прави, за да бъде човек богат? Това е проблем който е интересен както за възрастните хора, така и за малките ученици, които посещават училище и търсят отговори свързани с успеха и предизвикателствата пред всеки в съвременното общество. Проблемът за богатството и неговото натрупване е актуален и дискутиран различно в различните епохи, култури, общества, групи и индивиди. Отговорите могат да се намерят не само в училище, но и чрез примера на хора, които се признават от целия свят за богати в материалния и духовен смисъл на понятието и разбирането за богатството. За целите на нашето изследване учениците използваха текст, който представя съветите на милионера Джон Рокфелер. (Приложение : Текст за индивидуална публична изява)

Текстът е представен пред целия клас, обсъден групово и всички са помолени да представят по избран от тях начин избрани от тях идеи на Рокфелер в индивидуална публична изява. Важно е да се подчертае, че задачата не е те да споделят своите идеи за това как се натрупва богатство, а да подберат някои от идеите на Дж. Рокфелер и да ги представят пред другите. Изследователят мотивира участниците и за обща групова дейност, основана на принципа на артистичността, чрез вербално подадена инструкция, в която се казва, че всеки от класа трябва да вземе участие, защото, ако това не стане, класа няма да се е представил добре. Учениците са стимулирани и чрез получаването на групова награда: всички деца ще бъдат облечени със специални театрални костюми и ще бъдат заснети с истински камери, а техните индивидуални публични речи ще бъдат качени на сайта на образователен театър „ Забавна наука“.

Като резултат от тази индивидуализирана и групово насочена мотивация за работа, всички ученици, без изключение, направиха своя индивидуална публична изява върху предложения текст. Принципът за доброволност на участието на изследваните лица, е основополагащ за всеки етап от нашето изследване и води до повишаване на степента на ангажираност на всеки участник като зрител и като изпълнител на задачата.

За оптималната и успешна работа на класа е важно адекватното организиране на *работната среда*. Физическите условия за работа като големина, температура и ергономичност на работното помещение, начинът на разположение на учениците като зрители и като изпълнители влияят както на взаимодействията, така и на изпълнението. Запазихме обичайната конфигурация на масите в класната стая, но превърнахме пространството пред бялата дъска в импровизирана сцена, на която се осъществява публичната изява. Професионален актьор изигра кратък етюд и помоли за аплодисменти. Така учениците придобиха усещане за театър. Споразумяхме се, че след всяка публична изява, която наричаме монологично театрално представление ще се чуват аплодисменти. Разположението на изследваните лица в лице смятаме за адекватно и за нашето изследване и затова го предпочетохме и използваме.

Концептуалната рамка, към която се придържаме в нашето изследване, за да проследим процеса на индивидуална публична изява и процесите на нейното усъвършенстване прилагане от някои от учениците е *моделът на публична изява, конструирана върху основата на специфични като обучение образователни представления*.

Цел, обект и изследователски въпроси на изследването

Цел на изследването.

Целта на изследването обхваща два основни аспекта:

Да се регистрира и установи усъвършенстване на индивидуалната публичната изява в един ученически клас като резултат на включеността на учениците в специално организирани образователни представления.

Да се съставят индивидуални профили на публичната изява на учениците върху основата, на които да се формулират изводи за необходимостта от включването на обучение чрез изкуство в публична изява в образователната теория и практика.

Обект на изследването са образователните представления, на които ученици от начална училищна възраст правят своя индивидуална публична изява. Участници в изследването са учениците от един училищен клас – 3е клас от 105-то училище „Атанас Далчев“ в София, кв. Дианабад с класен ръководител г-жа Гергана Стоилова.

Относно обектът на изследване:

1. Приемаме, че по време на монологично образователно представление учениците от един училищен клас от началната училищна степен (като група от определен брой ученици на една и съща възраст обединени на случаен признак) могат да се наблюдават и изследват като представителна група за съставяне на сравнително пълен регистър от различни профили на тяхна уникална индивидуална публична изява в училищна среда.
2. Приемаме, че именно учениците от един училищен клас като съвкупно и индивидуално разнообразие може да даде обективна представа и за усъвършенстването на публичната изява, изявено в различните профили на изследваните обекти (учениците от един училищен клас) като резултат от различни театрално-образователни дейности обединени в авторска изследователска програма, в които са преднамерено включени.

Изследователски въпроси

Образователните представления чрез своята специфичност като:

образователно съдържание основано на текстове представени като сценарии; обучителен процес, осъществяван чрез драма дейности и краткосрочно пост драма обучение за учениците в театрални техники за публична изява са богата на ресурси образователна среда за *нейното усъвършенстване в съдържателен и ролеви план, както и като връзка с другите хора като публика.*

Публичната изява на учениците от НУВ в училищна среда може да се представи чрез *индивидуален профил* конструиран посредством три компонента:

- *съдържателен*, който се представя чрез устно изложение, основано на специално подбран текст с образователно съдържание, насочено към публиката;
- *ролеви компонент*, който означава влизането в избрана от ученика *роля*;

- *сценичен компонент*, който свързваме със специфичното отношение към *публиката*, демонстрирано чрез различна степен на конструктивност.

Всеки ученик може да усъвършенства публичната си изява като подобрява характеристиките на всеки от трите компонента, които изграждат индивидуалният му профил, а именно: съдържателният в посока **от възпроизвеждане към интерпретация на текстове**; ролевия **от имитация към импровизация** на образи и отношението към публиката **от неконструктивно към конструктивно** такова.

Усъвършенстването на публичната изява на учениците се стимулира от участие в специално организирани в изследователска програма театрално-образователни дейности като: образователни представления, които учениците наблюдават като зрители, но и участват като актьори в различни интеракции на сцената съвместно с професионални актьори; участие в поставяне на малка образователна пиеса (Short Educational Play) с целия клас и чрез краткосрочно обучение посредством арт техники за усъвършенстване на публичната изява.

Учениците, като зрители и участници в образователни представления, формирани в цялостна програма насочена към тяхното развитие, самооценяват тяхното участие като повишаващо опита им и нивото им на позитивно и уверено отношение към училището, публичната им изява и собственото им място в училищната среда като тяхна жизнена среда.

Задачи на изследването

Изследователските задачи се дефинират като:

1. Да се проучат и представят концепции на философските и образователните науки, както и науките в областта на изкуството (по специално театралното изкуство), които изследват и включват в практиката си публичната изява като феномен за наблюдение, изследване и усъвършенстване.
2. Да се представят като платформа за усъвършенстване на публичната изява театрални школи, които съдържат теоретико-практически ресурси, подходящи за приложение в училищна среда за ученици от НУВ.
3. Да се формира концепция за това какво ще се разбира под публична изява и как тя ще се трансформира в подходяща за наблюдение, изследване и усъвършенстване за ученици от НУВ.

4. Да се изготви и осъществи трикомпонентна изследователска програма за учениците от един училищен клас от НУВ, която се представя от: Образователни представления, които учениците наблюдават като зрители, но и участват в нея като актьори в различни интеракции на сцената съвместно с професионални актьори; участие в поставяне на малка образователна пиеса (Short Educational Play) с целия клас и чрез краткосрочно обучение посредством арт техники за усъвършенстване на публичната изява.
5. Да се направи операционализация на понятието публична изява на учениците, която да стане основа за формиране на индивидуален профил на публичната изява на всеки ученик основан на три компонента: *съдържателен*, който се представя чрез устно изложение насочено към публиката; *ролеви компонент*, който означава влизането в избрана от ученика *роля* и *сценичен компонент*, който свързваме със специфичното отношение към *публиката*, демонстрирано чрез различна степен на конструктивност.
6. В краткосрочното обучение за усъвършенстване на публичната изява чрез различни арт техники да се провокира промяна в отношението към: Съдържанието на посланията, предназначени за публична изява т.е. учениците да се научат как да променят текста от когнитивно ниво Познание, в което се възпроизвежда предложен текст за публична изява (по таксономията на Б.Блуум) в текст, който се интерпретира (Познавателно ниво Синтез); Да се стимулират в търсене на подходяща за всеки роля, от името на която да бъде представен публично проблемът, кодиран в съдържанието и неговото решаване; Да се насочват учениците към анализ на взаимоотношенията с публиката и как да бъдат отправени посланията към нея.
7. Да се приложи за целите на изследването въпросникът от световният изследователски проект Children World`s, който е количествен метод за изследване на субективното детско удовлетворение от различни компоненти на училищния живот и респективно публичната им изява в училищна среда с цел подобряване на живота на децата. Интервюто да се проведе преди стартирането на трикомпонентната програма на изследването и непосредствено след нейното приключване.
8. Да се направи видео заснемане на всяка индивидуална публична изява на учениците, която да се наблюдава от съучениците в присъствен формат, от родителите на учениците- онлайн и от експертите като видеоматериал.

9. Да се направи обучение на експертите относно различните компоненти на изследователската профилна карта и начина на провеждане на методът на експертната оценка, който има за цел да регистрира тяхната оценка за профила на всеки индивидуален случай.
10. Да се приложи на практика методът Експертна оценка като качествен метод, който да регистрира наличието на профили от най-високо ниво на публична изява, да се ранжират всички профили на публична изява на децата в регистър и като резултат от осъществената трикомпонентна изследователска програма.

Ако усъвършенстването на публичната изява започне от ранна детска възраст, увереността в нейното осъществяване по различни поводи ще се проявява по-лесно и по-бързо. Допуска се, че ако техниките за настройка, бъдат усвоени, презентаторът ще се чувства комфортно и уверено, за да бъде спокоен пред различни като състав и численост аудитории. И независимо колко хора има в залата – един човек или хиляда души, да обучава или презентира с голяма ефективност, оставайки напълно спокоен пред тях.

Изследователски дизайн на изследването

Участници в изследването

Операционализация на понятието за публичната изява

Профилни категории и индикатори регистриращи понятието за публична изява

Ролева профилна категория

Съдържателна профилна категория

Отношение към публиката като профилна категория

Афективни показатели

Участници в изследването

Изследваните лица участват в два етапа на изследването–пилотен, който в нашия случай се представя от обучителния компонент в постановката на изследването и същински.

В изследвания, свързани със систематично наблюдение на поведението на видеозапис и експертното му оценяване по предварително определени категории се работи с относително малък брой лица. Надеждността на резултатите се установява

чрез обединяване на много данни за едно и също изследвано лице. (Мизова, Б. 2004 по Стоицова, 1985; 1992)

В пилотното изследване, което целеше апробиране на различни задачи за публична изява и проверка на адекватността на предложения чрез експертна оценка репертоар от различните варианти на презентация чрез публична изява, взеха участие 23 ученици от трети клас на 105- то училище „ Атанас Далчев“ в гр. София. Учениците са от един клас и са формирани по обичайните за българската образователна система принципи-приблизително еднаква календарна възраст, равномерно разпределение по пол, местоживееене и др. След пилотния проект (краткосрочното обучение, в което участваха всички ученици от класа) отново всички те бяха поканени да вземат участие като индивидуални изпълнители на текст от документално-публицистичния жанр в монологично образователно представление.

Преценихме, че участниците в същинското изследване не бива да бъдат само онези от учениците, които са били по-активни или са демонстрирали наличието на талант в публичната изява. При избора ни бяхме водени от желанието за минимизиране ефектите от заснемането с камерата – притеснение и/или социално желано себепредставяне. Затова нашите апели бяха към участие на всички ученици. Младите хора вече доста често работят или са включени в дейности, включващи използването на записващи аудио-визуални системи, т.е. за тях е нещо обичайно да бъдат пред обектива на камерата, но въпреки това някои от учениците изпитват притеснение, което считаме, че може да се преодолява като се включват учениците редовно в подобни дейности. От друга страна, мотив за този избор беше, че бъдещата реализация на тези млади хора е силно обвързана с уменията им да презентират пред различни публики проблеми на обществото ни и, че в житейската им практика ще се налага да представят теми, проблеми или казуси, подобни на този, който поставяме пред тях.

Във втората процедурна стъпка от същинския етап на изследването – *индивидуална публична изява чрез монологично образователно представление на документално-публицистичен текст* бяха поканени за доброволно участие 23 ученици.

В третия, заключителен етап, същите 23 участници в изследването, взели участие като индивидуални изпълнители са *изследвани с въпросника „Детски светове“*, с който да се установи отношението им към различни компоненти на училищния живот и публичната им изява с цел подобряване на живота на децата.

Методи и процедура на изследване

Инструментариумът на изследването включва:

1. Операционализацията на понятието за публична изява на ученици, обучавани в театрални техники за представяне на текст в монологично образователно представление пред публика.
2. Систематично наблюдение на участниците в груповата работа по предварително зададени поведенчески категории (индикатори).
3. Самоотчет на изследваните лица относно удовлетвореността им от участието в публична изява и училищния живот като цяло.
4. Експертно оценяване на индивидуалното представяне на учениците.
5. Ранжиране на участниците в зависимост от приобщеността им към различен профил в осъществяването на публичната изява, което дава представа за усъвършенстването на публична изява.
6. Изследване на участниците посредством въпросника на световното изследване „Детски светове“ относно удовлетвореността им от участието в самостоятелната публична изява.
7. Статистически методи за обработка на данните, прилагане на коефициент на конкорданция (*съгласуваност*) W , който е въведен от М. Кендал., които показват надеждността на експертните оценки и др.

Процедурата на изследването включва три основни етапа.

Първи, подготвителен етап. В подготвителния етап конструирахме задачи върху текстове, които са от различни жанрове- художествени текстове с ярко изразени нравствени проблеми, научни текстове, които предполагат различни интерпретации и документално- публицистични текстове с ярко изразени социални проблеми. Процедурата по подбора на подобни текстове се оказа една от най-важните за понататъшния ход на изследването. Ориентацията ни бе към проблеми, които представляват интерес за децата, но и имат голяма значимост за съвременните условия. Ориентирахме се към това текстът да бъде реалистичен и да дава възможност на изследваните лица да изразяват различни мнения, оценки и аргументи без да се притесняват от възникналите различия. Текстовете съдържаха и образи– носители на послания, които лесно можеха да се превърнат в роли, които да бъдат изиграни от

учениците. Тези образи бяха включвани в предварително обсъждане с учениците, разпознаваеми от тях заради разпознаваемостта, яркостта си и желанието, което провокират у участниците да се превъплътят в тях. Съпричастността на участниците към проблемите, които ще се представят ще минимизира възможността от изявата на социално желателно поведение. Тази съпричастност предполага ясна и ангажирана позиция при изразяване на собственото мнение. В подготвителния етап използвахме научен текст на тема „Миенето на зъбите“ и художествен текст по *баснята от Езоп „Скъперникът и неговото злато“*. Описаната задача бе апробирана с 23 ученици от класа в първия етап на предварителното изследване. *Особено важен се оказва рефлексивния етап в обучението (предварителното изследване), по време на който учениците обсъждаха особеностите на личните си публични изяви. Установи се, че е много важно да се съблюдава мнението на авторите в текста, но също така да се интерпретира т.е. да се изразява собствена позиция. Да се подбере коя роля ще се използва в публичната изява също се оказва важна задача за всеки презентатор. Заедно с учениците установихме, че ако в текста има една или най-много две предварително зададени роли това облекчава избора. В този случай учениците бързо и по-лесно вземат решение и веднага започват да обмислят как да я представят по най-атраکتивния или убедителен начин. Затова и в подбора на текст за публичната им изява в същинската част на изследването подбрахме текст, в който да има образ-носител на роля, който е желан за превъплъщение от учениците.* Тъй като изследваните лица са ученици от начално училище избрахме темата на публичната изява да е ориентирана към някои от най-болезнените проблеми на обществото като здраве, богатство, бедност и какъв е начинът човек да е успешен. Децата виждат много образци на поведение в обществото ни, които по различен начин представят идеята за това какво е да се успешен и какво е да си богат човек. Предложихме им текст, който е от публицистично-документалния жанр, в който се съдържат съветите на един американски милионер (Джон Рокфелер) относно това какво трябва да прави човек, за да стане истински богат. В този текст се съдържат насоки относно това как се натрупва богатство, но е как истински богатия човек е задължен на обществото. Дадохме инструкции към това да представят онези от неговите съвети, които те приемат като ключови и да ги представят като влязат в неговите обувки т.е. като влязат в ролята на Джон Рокфелер.

В предложения текст общественно значимият проблем за богатството и благотворителността в съвременните социално-икономически условия на живот се съчетава по един хармоничен и пораздащ вдъхновение начин. По този начин стимулираме сблъсъка между общочовешки и индивидуални норми в натрупването и използването на богатството. Провокирахме учениците към интерпретация на текста и към импровизация в ролята на богатия Рокфелер.

В подготвителния етап на изследването се извърши и **процедура по операционализацията на понятието за публична изява на учениците от началното училище**. Целта на тази процедура бе, да създадем надеждна категориална система за наблюдение, идентифициране и описание на поведение на изследваните лица в условията на монологично образователно представление като тяхна индивидуална публична изява, която използва театрални техники.

Като единици в операционализацията приехме онези *ключови поведения при влизането в роля*, които съдържат информация за специфичните театрално обусловени проявления по време на всяка публична изява. За по-голяма яснота и улеснение при кодирането на единиците за оценка на съответния профил в публичната изява, въведохме комплекс от показатели и индикатори. Важно беше те да са наблюдаеми и да могат да се идентифицират лесно от експертите. Ролевото влизане е сложно за описание, защото е динамично, използва разнообразни похвати дори тогава когато хората нямат специална сценична подготовка. Съставихме профилни категории на театрално обусловената публична изява чрез определен набор от индикатори, които да очертаят теоретичната ѝ рамка. Те са само част от огромно разнообразие от индикатори, които могат да опишат всяко ролево влизане и работа с текстове. Ограничения брой индикатори анализирахме заедно с експертите и достигнахме до съгласие относно достатъчността на предложените индикатори. Тези профили ще ни позволят емпирично да обработим определен масив от данни, които ще получим от експерти по въпроса на публичната изява на изследваните от нас ученици и нейното усъвършенстване под влиянието на образователни представления проведени в определен времеви, съдържателен и процесуален порядък. Тази теоретична рамка е ограничена за целите на изследването и има за цел да операционализира изследователското ни разбиране за публична изява на ученици от началното училище, както и представата ни като изследователи за нейното усъвършенстване в рамките на изследването, заради влиянието и участието на учениците в различни образователни представления и краткосрочно обучение с театрални техники в публична изява.

Следвали сме план, който е обичаен за операционализацията на понятия и се споделя от повечето учени, които я използват в своята работа. Този план преминава през следната последователност:

- ✓ Определяне на смислови единици на анализа, посредством които се операционализира чрез конкретни индикатори понятието за публична изява на ученици от началното училище. Определят се и специфични показатели, които ще отбелязват усъвършенстваното ѝ. Те са конкретно определени като такива в резултат на наблюдения на изследователите на публичната изява на учениците по време на краткосрочното обучение в монологично образователно представление върху предложен за основа на публичната изява текст.
- ✓ Изработване на регистрационна карта, в която всеки индикатор се кодира за целите на обработката на данните.
- ✓ Провеждане на обучение на експертите, които ще работят с експертната регистрационна карта, които е важно да познават понятието за публична изява, идеите на изследователите за нейното усъвършенстване и начина на попълването ѝ.
- ✓ Работа на терен – проследяване на изследователския материал и отговори в регистрационните експертни карти.

Анализът на понятието за публична изява на ученици от началното училище за целите на изследването представя концепцията за специфичен профил на индивидуална публична изява.

Тя се основава на четири компонента, които съдържателно и процесуално я представят като специфичен творчески синтез, изграждан от всеки ученик, на основата на:

- ✓ определено съдържание (документален, публицистичен, научен или художествен текст, който се възпроизвежда или интерпретира),
- ✓ влизането в избрана от ученика роля (имитирана като съдържаща се в предложеното за публична изява съдържание или импровизирана т.е. сътворена от ученика),
- ✓ отношението към публиката посредством специфични техники и послания, което се регистрира като конструктивно или неконструктивно и
- ✓ афективните реакции на учениците, съпровождащи публичната им изява.

В изследването се обръща изключително внимание на текста като на основен компонент, който трябва да бъде представен. Важно за нас като изследователи е да отчетем и анализираме дали учениците успяват да интерпретират текста, като използват лични послания, или го имитират, за да възпроизведат точно репетираната

информация. Наблюдавахме и вариант, в който учениците интерпретират различни текстове като ги усъвършенстват по свои начини.

В зависимост какво е отношението им и към ролята, дали я интерпретират, или имитират, бяха създадени различни профили на всеки един от изследваните ученици. Публичната изява на деца от началното училище ще бъде представена като феномен чрез индикатори в два профила. Единият от профилите, в които предполагаме, че ще се позиционират децата е като проекция на включването им по различен начин в образователни представления на Образователен театър и на Училищен театър. Тези проекции отразяват тяхното имитативно и насочено към възпроизвеждане включване в правенето на т.нар. от нас монологично образователно представление или публична изява, основана на арт и театрални техники. Вторият основен профил ще индикира обаче тяхното импровизационно в ролите умение както и интерпретационно такова по отношение на съдържанието по време на публичната си изява. Него идентифицираме като проекция от проведеното обучение в театрални техники.

Не искаме да утвърждаваме някаква тотална противопоставеност в очертаването на тези профили, а виждаме възможности за надграждане, обогатяване и усъвършенстване на самата публична изява. Тази двойна природа се надяваме да може да бъде наблюдавана и регистрирана от експертите по публична изява, които сме ангажирали за изследването. Двойно позиционираният модел ще формира цялостна картина относно всеки индикатор, защото ще го снабдим с три стойности (дефинирани по тристепенна Ликертова скала), които ще йерархизират неговото проявление тогава когато се регистрира в едната или другата профилирана посока.

Влизането в роля като профилна категория на публичната изява

По първия компонент, който дефинираме най-общо като профилна категория **Влизане в роля** създаваме два профила, които са различни като начин на влизането и играенето на роля, която е избрана от ученика. Единият профил се формира от индикатори, които дефинират имитативното влизане в роля, а друга група индикатори дефинират импровизационното влизане в роля. Тази противопоставеност макар и формирана като някакво противостояние отбелязва само различието, което може да се забележи и което според нашата изследователска хипотеза може да означаи и усъвършенстването на публичната изява. Ние допускаме, че имитативното влизане в роля е етап от развитието на публичната изява, в който учениците демонстрират

начално ниво. Те наблюдават актьорско влизане в роля или типично поведение, което е описано от автор на драматургия, сценарий, скрипт или някакъв различен жанр текст и го представят пред публиката така както е описан, предначертан или препоръчан от автора на текста. В контекста на нашето кратковременно обучение имитирането или следването на образец е по-скоро обучителен инструмент, който се намира в преддверието на импровизационното влизане в роля. В този смисъл ние ще виждаме усъвършенстване на публичната изява в случаите, в които учениците се стараят да импровизират когато влизат в роля. Тази импровизация е индикативно операционализирана, за да може да бъде регистрирана по адекватен начин от експертите, които от позицията на различни свои възгледи ще я регистрират.

Индикаторите, които свързваме с имитативното влизане в роля са пет и са :

✓ **Полага усилия да влезе в роля, която може да се открие в текста.**

В този индикатор сме кодирали усилията да се представи образа, който учениците могат да открият в текста като замисъл на автора. Например, ако това е милиардерът, за който ще стане въпрос в нашата задача, то ще очакваме да видим влизане в роля, която да имитира точно образът на милиардерът, такъв какъвто той е бил в действителност. Реализмът и търсенето на подобие е в основата на имитативното влизане в роля.

Вторият индикатор, характерен за имитацията предполага, че ученикът ще се постарее и да **изглежда визуално по подобие на представения от автора на текста образ**. Очаква се той да подбере сценичен костюм или детайли от костюма, които да го доближат до тази действителна представа за точно този образ. В случая на нашата изследователска задача не бяха предвидени специални сценични костюми, но отделни аксесоари могат да се приемат като индикатори за имитативно влизане в роля като бастунче, макар и въображаемо, сваляне и поставяне на въображаема шапка-цилиндър, които са характерни за имитативното влизане в ролята на Рокфелер такъв, какъвто е бил;

Третият индикатор се отнася до усилията, които ученикът ще положи, за да **имитира гласът, определени мимики или жестове**, които са типични за представения от автора образ. Ще се регистрират като имитативни онези, които са така използвани, че сякаш наподобяват действителните жестомимически и гласови особености на милиардерът Рокфелер. В обучението за публична изява те са репетирани като варианти за ролево влизане.

Четвъртият индикатор означава специалните усилия на ученика да представя образа като **взаимодействащ с други герои, представени в авторовия текст** или като част от определен събитиеен контекст, протичащ в сценичното пространство. Достоверността и тук е в основата на ролевото имитиране. Ще се очаква да си партнира само с посочени от автора други герои в текста или произтичащи от него;

Последният, пети етап представя усилията и старанието на учениците да представят **автентичния образ в развитие, което наподобява зададения от автора сюжет или научен контекст** т.е. онова което прави, казва и с което взаимодейства отново да подчертава истинността на планирания от автора на текста образ.

Импровизацията, която е вторият профил използван за ролево влизане, също се представя от пет индикатора, които в някаква степен са релевантни на индикаторите, чрез които се характеризира имитативното ролево влизане. В този нов профил обаче характеристиките са характерни за импровизационен модел, който по своеобразен начин отдалечава ролята от предначертанията на автора на текстовете като драматургия, публицистика или художественост. Учениците си позволяват да сътворяват други образи и да влизат в други роли, за да пресъздадат в публична изява своите идеи и представи. Ето и петте индикатора, които предвиждаме като характерни за импровизирането като профил на ролево влизане.

Първият индикатор отбелязва усилията и старанието на ученика да **създаде уникален образ**, който се отличава в някаква степен от този, който авторът на текста е предвидил. За учениците от НУВ ще е достатъчно този образ да се различава само в някаква малка степен, за да могат експертите да регистрират степен на импровизация. Те ще работят в тристепенна скала така, че се предполага, че ще могат да видят различни импровизации и да ги отразят в профилната експертна карта.

Вторият индикатор регистрира използването от учениците на **специфични сценични аксесоари, облекло или нещо, което да обогати визуалността** на представяната роля и да я отличи по избран от ученика начин. Този начин може да има някаква степен на съответствие с действителният образ (авторовия прототип), но в някаква степен и да привнеса нови визуални ефекти.

Третият импровизационен индикатор в синхрон с третия имитативен индикатор се насочва към **жестовете, мимиките и гласът, които този път могат да се изберат от ученика и да подсилят като украсят образа по уникален начин**. Гласът може да няма нищо общо с предполагаемия действителен глас на заложения в

творбата, която се използва. Същото важи за жестовете и мимиките, които се използват в ролята.

Четвъртият индикатор отново е създаден по подобие на четвъртия индикатор в имитативното ролево влизане, но този път ученикът може в различна степен да предложи **различни идеи от тези на автора относно пространството**, което ще се използва и взаимоотношенията, в които ще се влезе по време на ролевото изпълнение.

Петият индикатор завършва серията индикатори посредством идеята за проследяване на старанието на учениците да измислят **нов сюжет, нови взаимоотношения**, които да представят по различен начин **собствената им идея за развитие на образа и ролята**, която те ще представят на публиката.

Този втори, импровизационен профил приемаме като профил, чрез който учениците показват свои лични идеи, интерпретации и умения за влизане в роля по време на публична изява.

Те за нас ще са **стандарт за усъвършенстване на публичната изява** на учениците защото:

- ⇒ Ученикът демонстрира собствено отношение към образите на авторите и импровизирането в ролевото влизане показва познаване на характерните им черти;
- ⇒ Ученикът разбира посланията на автора и ги интерпретира по уникален начин, което е постигане на цели от високите когнитивни нива;
- ⇒ Ученикът иска да предизвика публиката като я накара да погледне към собствената му гледна точка и да ѝ въздейства емоционално.

Съдържателна профилна категория на публичната изява

Вторият компонент, обозначен като профилна категория в профилната експертна карта представяме чрез поредица от четири индикатора. Той се фокусира на текстовете (съдържанието) върху, което се прави индивидуалната публична изява.

Създаваме отново два профила, които свързваме с очакванията ни, формирани по време на обучението. Обичайно учениците започват да възпроизвеждат предложените като текстове задачи или да ги интерпретират по избран от тях начин. Ние видяхме по време на обучението развитие и на двата подхода независимо от това към какво по-точно стимулирахме учениците. Някои от тях имаха нагласата към това да повтарят съдържанието точно и да се стремят да запомнят чутото почти наизуст,

докато други ученици си измисляха нови сюжетни линии, включваха идеи на съдържателно ниво, които даже отсъстваха в предложените текстове. Тази двупосочност намери отражение в профилната карта и затова предвиждаме съдържателно- възпроизвеждаща профилна категория в публичната изява, както и на съдържателно –интерпретативна профилна категория. Те са представителни според нас на два профила, които могат да бъдат забелязани от експертите и отразени в профилната карта за всеки от учениците.

Относно съдържателната категория включваме четири индикатора, които са взаимно релевантни. Ето какви са те:

И в двата профила **ученикът се старее да представи цялостно текста.** Дали ще го възпроизвежда или интерпретира в някоя от трите предвидени схеми е въпрос, който трябва да регистрират експертите. За нас като изследователи е важно, че ученикът се старее да представи всички идеи на автора, които са изложени в съдържанието или като ги възпроизведе сравнително точно или като ги интерпретира, но не пропуска тяхното споменаване. В случая със задачата за индивидуална публична изява, която получиха изследваните ученици става въпрос за количествено представяне на съдържанието на публицистично направен текст, който се състои от точно десет съвета на милиардерът Рокфелер. Експертите трябва да установят дали използват учениците цялостно съдържанието. Предполага се, че учениците едва ли биха запомнили десетте съвета точно и коректно, но по някакъв избран от тях начин ще се стремят към цялостно представяне като например обединяват съветите в групи или ги представят със свои думи. Стремещт към цялостно представяне е индикатор за стремеж и към обективност, която е важна характеристика на публичната изява за публики, които са насочени към постигане на образователни цели.

Втората двойка индикатори насочваме към регистрация на **наличието на няколко тези**, които или повтарят съдържанието в текста, предложен за публична изява или го интерпретират по някакъв начин. Този индикатор включихме поради практиката, която наблюдавахме при учениците да споделят свои виждания, които по някакъв начин са в синхрон или пък са дори коренно различни от тези, които се съдържат в текста. Учениците сякаш веднага подлагат текстовете на субективна преработка и ги споделят по уникален начин. За нас интерпретацията в няколко тези ще е и индикатор за усъвършенстване на публичната изява.

Следващата двойка индикатори свързваме с **водеща теза и нейното презентирание** или като следваща смисъла вложен от автора на текста или като лична,

самостоятелно формирана и представена интерпретация на текста. Тази тенденция да се правят публични презентации от учениците около една теза, която доминира над целия текст ни насочи към това, че децата имат склонност да теоретизират чрез подобно фокусиране, което макар и инфантилно по своя характер е много ценно за тях самите. За нас **интерпретацията на подобна водеща теза ще е индикатор и за усъвършенстване на публичната изява** в посока към критично отношение към съдържанието, което е постигане на цел от високите когнитивни нива по таксономията на Блуум и високи афективни нива по таксономията на Кратуол.

Последната двойка индикатори насочваме към **аргументативната част на публичната изява** и нейното конструиране от учениците. Забелязвахме, че по време на обучението учениците се стараят много често да използват аргументи произтичащи от текста, но и да ги обогатяват като включват примери от техния опит.

Второто приехме като интерпретативни съждения, които се превръщат в лични аргументи. Тяхното включване в съдържанието на публичната изява ще служи като индикаторът, който ще ни даде представа за усъвършенстване на публичната изява.

Върху основата на тези профилни категории **Влизане в роля и Представяне на текста (съдържание на презентацията)** бяха създадени четири основни профила на субекта на публичната изява, а именно:

Комбинацията на ролево-имитативен и съдържателно –възпроизвеждащ профил можем да определим като **Профил на Почитателя** в ролева и съдържателна перспектива. Той ще е представителен за ученик, който предпочита само да имитира когато влиза в роля и да възпроизвежда съдържанието, което му е предложено като го повтаря почти дословно т.е. не се стареа да го интерпретира. Така правят, според нас, почитателите, феновете, но и онези, които нямат смелостта да предложат собствена гледна точка към съдържанието и визия към ролевото влизане.

Но ако комбинацията е от Ролева Имитация и Съдържателна Интерпретация, то тогава профила може да бъде определен като профил на **Сценарист (Скриптрайдр)**. Тази група деца, които се задоволят с предложената роля в текста, но пък предприемат интерпретация в съдържателен план явно насочва интереса си към текста повече отколкото към ролите. В театрален план този профил е типичен за сценаристите, които интерпретират уникално в съдържателно отношение. За нас наличието на този профил ще е индикативен за движение по пътя на усъвършенстване на публичната изява в съдържателен план.

Комбинацията от Ролева Интерпретация и Съдържателно Възпроизвеждане ще ни дава **профил на Актьора**, т.е. ще наблюдаваме как в публичната изява на учениците ролите са важни и те ги провокират към търсене на нови образи, нова визия, ново представяне и импровизация, което е различно от това, което се съдържа в предложени публицистичен текст. Тази група деца, които ще покажат тази страст към майсторство в ролевото импровизиране, но чрез възпроизвеждане на текста в съдържателен план е типичен за актьорите, които обичайно в работата си импровизират в ролята, но се придържат строго към репликите (скрипта) на сценария. Този профил ще индикира друг начин за усъвършенстване на публичната изява и той е чрез доминираща ролева импровизация.

Комбинацията от Ролева Интерпретация и Съдържателна Интерпретация ще определим като **Профила на Режисьор**. В тази група ще са учениците, които си позволяват в монологичното образователно представление да променят и съдържанието и ролите, които произтичат от автентичния текст, който им е предложен за публична изява. В театралната работа режисьорите са тези, които имат куража, компетентността и визията да променят драматургията интерпретирайки я и да предлагат импровизации в ролевото влизане. За нашето изследване режисьорският профил ще е индикативен за най-високата степен на усъвършенстване на публичната изява на учениците посредством ролева импровизация и съдържателна интерпретация

Отношението към публиката като профилна категория на публичната изява

Операционализацията на отношението на учениците към публиката по време на публичната им изява също се осъществява чрез идентификация на определени апели към публиката и поведения на учениците. Те ще бъдат регистрирани в система от индикатори и показатели, които в своята комбинаторика формират определени профили на конструктивното и неконструктивно отношение.

Таб.2

Конструктивно ориентиран взаимоотношения с публиката	Неконструктивно ориентиран взаимоотношения с публиката
1. Джентълмен (<i>Любезност и търсене на симпатия за лична мотивация</i>)	1. Грубиян (<i>Демонстрация на превъзходство и доминиране над публиката</i>)

2. Мече (<i>Приятелско отношение и загриженост</i>)	2. Акула (<i>Демонстрация на егоцентризъм, високомерие и нарцисизъм</i>)
3. Учен (<i>Стремеж към високи постижения</i>)	3. Лаик (<i>Омаловажава компетентността на публиката</i>)
4. Психотерапевт (<i>Психическо въздействие за дълбока съпричастност</i>)	4. Манипулатор (<i>Психическо въздействие основано на разстройващ емоционален натиск</i>)
5. Философ (<i>Води публиката към просветление чрез конфронтация.</i>)	5. Демагог (<i>Обърква публиката и я води към неразбиране и липса на яснота.</i>)
6. Разказвач (<i>Търсене на съчувствие и постигане на съпреживяване</i>)	6. Мнимият (<i>Залива публиката със себеразкриващи лични истории с угоднически цели</i>)

Афективни реакции на учениците по време на публичната изява

В операционализацията на публичната изява включваме като четвърта профилна категория и афективните реакции на учениците по време на собствената им публична изява. За изследването ни ще е важно експертите да оценят дали учениците са активни или пасивни, спокойни или напрегнати, пълни с енергия или отпуснати, радостни или тревожни. Тази дуалност ще ни даде представа за начина, по който се усъвършенства публичната изява на афективно ниво.

Експертното оценяване е сложна процедура, която има много и най-различни варианти, които се прилагат в целия свят в най-различни области. В своята работа ние използваме един от многото модели на експертна оценка, който се прилага в хуманитарни и социални научни области. За целите на нашето изследване използваме работата на С. Илиева, която разработва проблеми на дългосрочното планиране в социалната работа чрез експертни оценки и по – конкретно методът Делфи. В хабилитационен труд тя представя обичайните, популярните и най-съвременните процедури за обработка на получените данни от експертите. (Илиева С. 2014) Използвайки нейните наблюдения, констатации и препоръки относно провеждането и

обработката на данни, получени от експертни оценки съставихме *процедурата за експертно оценяване и регистриране на индивидуалния профил на публична изява като последователност, която се състои от няколко стъпки:*

а) процедурна стъпка, следваща методичния принцип „регистрация“ на наблюдаеми емпирични индикатори.

б) процедурна стъпка, включваща повторно, независимо оценяване на експертите за постигане на съгласие и оценка при идентифицирането на индивидуалния профил на публична изява на изследваните лица.

Трети, заключителен етап. На този етап, на изследваните лица се предлага да отговорят на въпросите от въпросника използван от изследователски екип, който проучва субективното удовлетворение на децата от училищния живот, чиято цел е да подобри различни негови характеристики, които децата намират за създаващи им проблеми. Този изследователски проект проучва деца от целия свят и въпросника им е известен под наименованието „Children World`s.“ Избрахме точно този въпросник не само защото той е особено популярен и разработен от голям и представителен за емпиричните изследвания научно-изследователски екип от специалисти, а защото се използва количествен подход, при който децата измерват и оценяват собствения си живот и личната си удовлетвореност от него. Children World`s или Детските светове като модел и подход за събиране съответства на философията на Конвенциите на ООН за правата на детето, предлагайки платформа на децата да изразяват своите виждания по лични въпроси. Въпросникът е фокусиран около информация за самоотчитане, събрана директно, в разговор с учениците. Проведохме разговори с учениците по въпросите от въпросника два пъти в рамките на изследването. Веднъж преди стартирането на обучителната програма и втори път непосредствено след приключването на индивидуалните публични изяви на учениците. Всяко интервю бе проведено лично от изследователя като спокойната атмосфера между интервюиращия и интервюираните участници беше водеща за атмосферата, в която се провежда.

ТРЕТА ГЛАВА: АНАЛИЗ НА ПОЛУЧЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ПУБЛИЧНАТА ИЗЯВА ЧРЕЗ РАНЖИРАНЕ НА ИНДИВИДУАЛНИЯ ПРОФИЛ НА УЧАСТНИЦИТЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНО ПРЕДСТАВЛЕНИЕ.

Резултатите от изследването представяме поетапно като следваме логиката на процедурата на самото изследване. *Първо*, излагаме резултатите от експертното оценяване и идентифицирането на индивидуалния профил на всеки един от участниците получени след процедурните стъпки предвидени в процедурата на търсене на съвместност чрез изчисление на Коефициент на конкордация по Кендал. *Второ*, представяме резултатите от експертното ранжиране на участниците според индивидуалния профил, който ще даде представа за усъвършенстването на публичната изява на учениците от един училищен клас. *Трето*, показваме резултатите, отнасящи се до установяване на промяната в нивата на удовлетвореност на учениците в резултат на участието им като изпълнители на публична изява посредством образователно представление, осъществено от тях самите. И накрая завършваме с резултати за афективните реакции на учениците посочени от експертите и тях самите, които използваме като база за формулиране на изводи и препоръки свързани с обучението на учениците в публична изява посредством театрални техники.

Първо: Резултатите от експертното оценяване и идентифицирането на индивидуалния профил на всеки един от участниците.

Съгласно изчисленията, направени на базата на отбелязаните от експертите в техните експертни карти за всеки участник в изследването, на *коефициентът на конкордация (съгласуваност) W* , който използваме в нашето емпирично изследване, въведен от М. Кендал, се наблюдава следното:

„В общия случай $W \in [0, 1]$. Колкото W се доближава до 1 , толкова различията между експертите намаляват. При $W = 1$ имаме пълно съвпадение в мненията на експертите. Всеки от m експерти $X_1, \dots, X_m$ подреждат n обекти $Y_1, \dots, Y_n$ според степента на притежаване на дадено качество, т.е. експертите поставят различни рангове на тези обекти.“ (Приложение № 4 - *Резултати*)

По първите десет въпроса, свързани с влизането в роля като профилна категория на публичната изява оценките дадени от експертите в резултат на това, дали учениците са достигнали до интерпретация или имитация на ролята са:

⇒ От 23ма обучаеми, мярката за съгласуваност, на мненията на тримата експерти показва като резултат, че няма необходимост още веднъж да бъдат включени в процедура за повторна експертна оценка т.е. те са с необходимата стойност на съвместимост. При W (Коефициентът на конкордация (съгласуваност))= 1 имаме пълно съвпадение в мненията на експертите. Тук нямаме пълно съвпадение, но при W (Коефициентът на конкордация (съгласуваност)) = > 0,600, няма индикации да се преразглеждат мненията на експертите. (Приложение № 4 - Резултати)

При такива резултати мнението на експертите е окончателно и може да започне аналитична процедура по ранжиране на участниците в определени профили на публичната си изява.

$$S = \sum_{i=1}^n \left(r_i^y - \frac{m(n+1)}{2} \right)^2$$

Второ: Резултатите от експертното ранжиране на участниците според индивидуалния профил, който ще даде представа за усъвършенстването на публичната изява на учениците от един училищен клас.

Експертите бяха помолени да участват в ранжирането на участниците в изследването в съответствие с техния индивидуален профил на публична изява. В резултат на групов анализ, основан на резултатите от експертната оценка те съставиха таблица с обобщени резултати по реда на представянето на участниците. Като следващ етап участниците бяха ранжирани от експертите по профили, които дават представа за усъвършенстването на публичната изява в рамките на един училищен клас.

Име на ученика	Ролево-съдържателен профил	Отношение към публиката оценено чрез роля	Афективен компонент
Йоан Рачев	Режисьор	Учен	Щастлив!
Александър Бешков	Режисьор	Джентълмен	Доволен!
Рада-Анастасия Козарова	Режисьор	Психотерапевт	Активен!
Константин Станчев	Актьор	Джентълмен	Щастлив!
Виктория Сейменова	Последовател	Учен	Доволен!
Кристиан Милев	Режисьор	Учен	Доволен!
Габриела Балабанова	Последовател	Мече	Щастлив!
Лиана Денкова	Режисьор	Мече	Щастлив!
Теодор Апостолов	Режисьор	Мече	Щастлив!
Дара Станимирова	Последовател	Джентълмен	Щастлив!
Василена Ванкова	Сценарист	Джентълмен	Доволен!
Боян Борисов	Режисьор	Мече	Доволен!
Александра Андреева близначка	Режисьор	Джентълмен	Доволен!
Диана Илиева	Последовател	Джентълмен	Щастлив!
Ния Ангелова	Сценарист	Психотерапевт	Доволен!
Георги Георгиев	Режисьор	Психотерапевт	Щастлив!
Стефани Йотова	Последовател	Мече	Щастлив!
Паулина Андреева Близначка 2	Режисьор	Джентълмен	Доволен!
Елина Богданова	Последовател	Джентълмен	Пълен с енергия!
Емил Петров	Режисьор	Учен	Щастлив!
Виктория Гюрова	Режисьор	Джентълмен	Доволен!
Александър Гюров Близник	Режисьор	Джентълмен	Доволен!
Рая Кирилова	Последовател	Мече	Доволен!

Изчисленията посочват следните резултати:

- ✓ 13 ученици са в роля на Режисьори,
- ✓ 7 ученици са в роля на Последователи,
- ✓ 2 –ма от учениците са приели ролята на Сценаристи и
- ✓ 1 е в роля на Актьор.

Отношението към публиката е важен компонент от публичната изява, който регистрираме също чрез експертната оценка. Тя е категория, която ще ни насочи към установяване на особеностите на усъвършенстването на публична изява на учениците в този план. Експертите трябваше да открият и посочат влизането на учениците отново в различни роли, но този път по отношение на публиката. Всички оценки са отбелязани в профилната карта като конструктивно отношение към публиката на всички ученици. Посочването на няколко от ролите като доминиращи позволява да се направят изводи за спецификите на търсене на връзка с публиката, които ръководят учениците по време на индивидуалната им публична изява.

Трето: Резултатите, отнасящи се до установяване на промяната в нивата на удовлетвореност на учениците в резултат на участието им като изпълнители на публична изява посредством образователно представление

Интервюто с ученици се състои от шест групи въпроси. Първата група въпроси се отнася до училището, другите и как учениците ги възприемат. Въпросите са четири на брой – като те могат да отговарят с (в много ниска степен, понякога и през цялото време. Ликертовата скала представлява въпрос или твърдение, на който анкетируваният трябва да отговори, като отбележи своето мнение по скала от 1 до 3, където 1 е една крайност, а 3 е друга крайност (например 1 = „малко вероятно”, 3 = „много вероятно”). Тук има въпроси за това дали харесват да ходят на училище, дали се чувстват защитени и дали имат приятели. Втората група въпроси се отнася до някои проблеми с приятелството и взаимоотношенията в училище. Третата група въпроси се фокусира върху публичната изява на учениците, която се представя като говорене с другите и пред тях и това дали им харесва, че другите ги гледат. Има въпроси за отношението им към влизането в роля и възможността да кажат точно това, което искат. Четвъртата група от въпроси регистрира колко децата са доволни от всяко едно от нещата в живота им като отношенията със съучениците, учителите и знанията, които получават. Петата група от въпроси е относно личната им свободата, здравето, свободното време, тялото, гласа и дали децата ги харесват. И последната шеста група от въпроси обхваща теми за това колко често децата в последните две седмици са били например: Доволни, щастливи, активни, спокойни или пълни с енергия!

На база оценката на експертите върху първите четири въпроса можем да обобщим, че учениците изглеждат в очите на експертите, които ги наблюдават на записите активни, пълни с енергия и радостни. По-голямата част от учениците изглежда, че се чувстват спокойни по време на своето представяне.

Въпросите от (1 до 4) – **активни, спокойни, пълни с енергия и радостни** са преобладаващите отговори. Това може да се разгледа, подробно в допълнителното приложение, което е отделно и не е част от текста на дисертацията. Експертите могат да отговарят (от 1- до 3), като там където не са отговорили, се причислява нула, за да може да бъде сметнат W (*Коефициентът на конкордация (съгласуваност)*).

Въпросите от (4 до 8) – **пасивни, напрегнати, отпуснати, тревожни** са предимно с отговори 0, т.е. тук експертите няма как да имат огромно разминаване като от всички 23ма ученика, които изследваме на :

Въпрос **пасивни** – има само един експерт, който е отговорил с 2 за един от учениците, всичко останало е 0, което се обобщава, че почти всички ученици са активни.

Въпрос **напрегнати**, има малко по-голямо разнообразие в отговорите, което е нормално, защото процентите на напрегнати и спокойни са почти равни, което ни довежда до това, че експертите като специалисти в своята област, могат много категорично да забележат кога един презентатор излъчва спокойствие или напрежение.

Въпрос **отпуснати**, има само един отговор 2, три 1 и всичко останало е 0, което отчита, че учениците не изглеждат отпуснати, а напротив **пълни с енергия**.

Въпрос **тревожни**, има два пъти 2, четири 1 и всичко друго е 0, което означава, че учениците са най- вече **радостни**.

Обобщени изводи от изследването установени на основата на експертна оценка в няколко тура на публичната изява на всеки ученик и интервю, проведено преди и след индивидуална публична изява на всеки ученик:

1. *Усъвършенстването на публичната изява на учениците от НУВ е възможно след като те участват в различни като формат образователни представления, а именно: участие като зрители, участие в подготовка и провеждане на образователна пиеса и монологична публична изява на образователна тема след краткосрочно обучение.*
2. *Усъвършенстването на публична изява на учениците от НУВ се проектира в авторски дизайн на изследването, който включва пилотен, обучителен и същностен изследователски етап. За изследователските цели е изработена авторска операционализация на понятието за публична изява, основан на приемането на множество различни роли на учениците. Като резултат повече от половината ученици се оценяват от експертите като постигнали най-висока степен на осъществяване на монологично образователно представление, което определяме като уникална и усъвършенствана в най-висока степен тяхна публична изява. По време на*

нейното осъществяване учениците демонстрират умения за импровизация на роля, интерпретация на предложено за целта на изследването съдържание за публично представяне, конструктивно отношение към публиката и съпровождащи я позитивни афективни реакции. В процеса на постепенното усъвършенстване на публичната изява се регистрират и ученици, които поставят акцент или върху съдържателната интерпретация или върху импровизирането на ролята по време на публичната си изява. Те стават представителни за средните нива в процеса на усъвършенстващата се публична изява на ученици от НУВ. Трета група ученици прилагат техники на имитация на роля и просто възпроизвеждане на съдържание, което съчетано с конструктивно отношение към публиката дава представа за началните нива на проявление на публичната изява на ученици от НУВ.

3. *Работата с театрални техники в специфичната среда на обучение в публична изява подобрява и различни нейни характеристики по самооценка на самите ученици като : спокойствието в общуването им с връстници; това ,че започват да харесват да говорят пред другите и да харесват другите да ги слушат; започват да обичат да влизат в роля; стават внимателни и към съдържанието на своята публична изява, както и повишават нивото си на самокритичност.*
4. *В изследването се установяват и множество допълнителни ефекти, които са достигнати посредством самооценката на учениците през призмата на интервю с тях като: някои от децата започват да се чувстват по-защитени в училище; повишава се нивото на добри взаимоотношения между съучениците; намалява броя на децата, които се дразнят взаимно; децата общуват повече помежду си; по-доволни са от работата, която извършват в училище; стават по- добри отношенията им с учителите; стават по-критични към това как изглеждат, към гласа и тялото си, към начина по-който говорят; повишава се самочувствието им.*
5. *В резултат на работата с учениците от НУВ в арт среда с театрални техники, свързани с тяхната публична изява се подобряват важни характеристики на личностното израстване на учениците и за обогатяване на уменията им в познавателната и междуличностната сфера на тяхната компетентност.*

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ:

1. Осъществено е *теоретико-приложно обобщаване и систематизиране в периметъра на публичната изява на специфични идеи от образованието, театъра и реториката*. Публичната изява е свързана концептуално с арт анимационния образователен подход, образователния, документален, импровизационен и други видове театър, риторическите идеи и техники, адаптирани за училищно обучение. **Образователните представления са поставени във фокуса** и е концептуализиран **техния научно- педагогически и сценичен потенциал да стимулират усъвършенстването на монологичната публична изява на учениците** чрез специфично ролево влизане, избрана от тях съдържателна интерпретация на текстовете и конструктивно отношение към публиката.
2. Направен е *авторски дизайн на изследването*, който включва пилотен, обучителен и същностен изследователски етап. За изследователските цели е изработена *авторска операционализация на понятието за публична изява*, основана на съчетанието от различния начин на влизане в роля от учениците, различното използване на предварително предложен текст за монологично представление и конструктивно отношение към публиката. Експертната оценка, установяваща усъвършенстването на публичната изява на учениците е осъществена върху специално създадена *профилна карта*, базирана на сценично ориентиран ролеви и текстуален анализ, специфично ролево отношение към публиката и афективната реактивност на учениците. В рамките на изследването е *видео филмирано публично монологично образователно представление* осъществено от всяко дете в специално анимирана за целите на изследването обучителна и сценична среда, подходяща за ученици от един училищен клас и видео заснемане. **Създаден е модел на сценичен форум за публична изява в училищна среда**, който да усъвършенства публичната изява на малките ученици. Той може да се осъществява многократно чрез използване на различни роли, текстове, теми и поводи от учениците в съвместната им работа с учители, актьори или студенти.
3. Осъществено е *авторско краткосрочно обучение* на основата на влизането в роля, интерпретация на текстове и конструктивно отношение към

публиката, *която може да се превърне в учебна програма*, която да се използва в бъдеще от учители, актьори и студенти при подготовката на сценично ориентирана публична изява на ученици от началната степен на обучение.

4. ***Направен е теоретико-приложен анализ*** върху участието на учениците като зрители, обучавани и изпълнители в различни образователни представления; експертната оценка на експертите и индивидуално проведено интервю с учениците. Формулирани са изводи и тенденции относно възможностите чрез специфично организирана и осъществена сценична изява (ролево влизане, интерпретация на текстове и конструктивно отношение към публиката) да се усъвършенства публичната изява на учениците в училищна среда. ***Очертани са перспективите ѝ като обучителен и сценичен модел за усъвършенстване на тяхната компетентност в областта на публичното говорене, ролевата изява, уменията за интерпретация на образователно съдържание и споделяне на идеи в публична изява.***

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Статии, публикувани в научно-изследователски списания:

1. Публикация на доклад „ **Училищен театър и учениците като съ-автори – начало за промяна**“ в сп. "Предучилищно и училищно образование". (юли, август 2019г.), бр.4, стр.73-86. Работа по проект „Колаборации“. Текстът представя проект свързан с поставянето на образователна пиеса с целия клас на тема, която разкрива някои от изключително интересните и по-малко познати свойства на водата в природата.
2. Публикация в годишник посветен на 70 години от създаването на катедра Сценична реч при Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов и по повод 1-ви ноември – Ден на народните будители в проведената конференция на тема „Гласът – средство за въздействие “. На тема „**Публичната изява - амалгама от глас, невербална знаковост и смисъл**“ – ноември 2019г., стр. 224.
3. Участие във втора обща докторантска конференция 20.02.2019г. Софийски университет „Св. Климент Охридски“ с доклад на тема „**Техники в публичното говорене и типа възприемчивост на аудиторията.**“, издадена в сборник „Млади

изследователи“, 2019, том 3, университетско издание „Св.Климент Охридски“, стр.384-395.

4. Участие в трета обща докторантска конференция 27.02.2020г. Софийски университет „Св. Климент Охридски “ с доклад на тема **„Педагогическа реторика. Учителите като изкусни оратори и ролеви партньори“**, предстои да бъде издадена в сборник „Млади изследователи“, 2020, университетско издание „Св.Климент Охридски“,

Статии, публикувани в сборници от международни научни конференции, проведени в България, чрез участие с доклади:

1. Публикация на доклад по време на международна научна конференция Бургас 2019 - „Образование, наука, икономика и технологии “, проведена на 21-22.06.2019г. в академично списание “Управление и образование “, Университет “Проф.д-р Асен Златаров“, Бургас, том 15(3) 2019 на тема **„Нови предизвикателства за кукления театър- публика, технологии, образование“**, стр.58-62.

2. Публикация на доклад по време на международна научна конференция Бургас 2020 - „Образование, наука, икономика и технологии“, ще бъде проведена на 26-26.06.2020г. в академично списание “Управление и образование “, Университет “Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, 2020 на тема **„Проучване на влиянието на арт анимацията върху публичната изява на учениците**

3. Публикация на доклад по време на международна научна конференция Бургас 2020 - „Образование, наука, икономика и технологии“, проведена на 18-22.08.2020г. в академично списание, Университет “Проф. д-р Асен Златаров “, Бургас, 2020 на тема **„Учителят в роля на сцената на класната стая “**

